STRIP SCHRIFT

WILHELM BUSCH
DOMINIQUE DAVID
PHILIPPE BERTHET

Prijs f 6,50
Bfr. 140

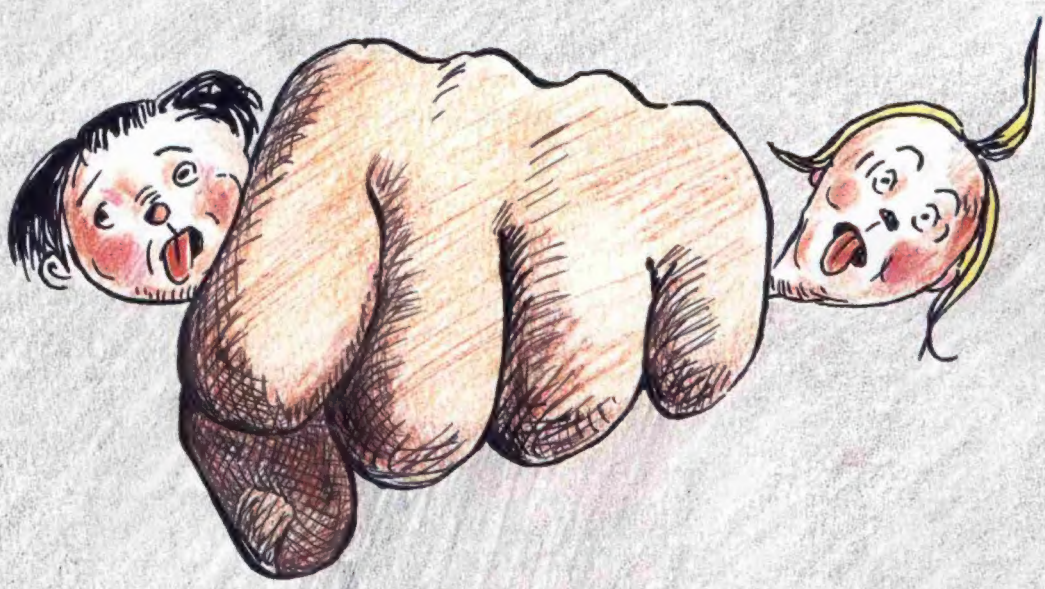

R. Topor 90

275 – JAARGANG 27 NUMMER 8 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

De Reporter

Dagblad voor stripminnend Nederland

HEIN DE KORT onthult:
'mijn strijd voor joegoslavische stripmakers moest op tv'
pg. 3: loterij-complot aan het licht

nr. 31 - vrijdag 25 november 1994

verantwoordelijk uitgever: Éditions Lambiek - Kerkstraat 78 - 1017 GN Amsterdam - 020 - 6267543

OMSTANDERS ONTSTELD DOOR TREFFENDE ALLITERATIE

CRUMB KERMT KRACHTIG OP KERKSTRAAT-KERMIS

R.Crumb - The Record Cover Collection is een overzicht van R.Crumbs platenhoes-ontwerpen van de jaren '60 tot nu. Feestelijke opening op vrijdag 25 november om 18u. Te zien t/m eind januari in Galerie Lambiek, Amsterdam.

Door onze verslaggever ter plaatse

AMSTERDAM - Het lawaai van ontploffende harmonica's, kapotgeschoten xylofoons en luidkeels gelynchte ukuleles overstemt het geschreeuw van de uitgelaten menigte na de chaotische voortijdige afbraak van een muzikaal optreden. LES PRIMITIFS DU FUTUR, het Franse chansoncombo met de bekende stripauteur R. CRUMB op banjo en ukulele, presenteerde gisteravond zijn eerste cd *Trop de Routes, Trop de Trains* in de gerenommeerde jazzclub Joseph Lam in de Amsterdamse Van Diemenstraat.

Honderden bezoekers reageren woedend als het eenmalige Nederlandse concert reeds bij voorbaat volledig uitverkocht blijkt. In de chaos die ontstaat nadat het overmatige publiek toch de club weet binnen te stormen sneuvelt menig muziekinstrument. "Ik heb in de strijd maar liefst drie authentieke R. Crumb-banjo-splinters kunnen bemachtigen", getuigt een anonieme toevallige voorbijganger. Rond 23 uur houdt de dampende meute de rokende resten van de eens zo stijlvolle jazzclub voor gezien. Onder luid gejuich verplaatst het gezelschap zich vervolgens naar de Kerkstraat, alwaar het optreden in feestelijke stemming kan worden voortgezet. Temidden van het feestgedruis weet een slimmerik bovendien de expositie *Crumb - The Record Cover Collection* voortijdig te openen, een tentoonstelling van alle platenhoes-ontwerpen van de Primitifs-banjoïst waarvan de opening oorspronkelijk vanmiddag plaats zou vinden.

lees verder op pg. 2

mini-expo

Authentieke jaren '50 jungles der
Lehning Verlag:

★

Akim, Tibor, Sheriff Teddy

en talloze collega-helden zijn te zien in een mini-expo in Stripantiquariaat LAMBIEK. Deze ongekend uitgebreide en buitengewoon goed geconserveerde collectie klassieke pulpstrips zal menige nostalgische mijmering opwekken...

★

Februari brengt:
Expo Max Cabanes

Direct na de komende prijzenregen op het festival van Angoulême vertoont Max CABANES zijn allernieuwste werk in Galerie Lambiek. Cabanes is in Nederland vooral bekend dankzij zijn smaakvolle ontluikingsmemoires *Blindemannetje* en *Sweet Sixties*. In uw agenda: feestelijke opening Max Cabanes op 10 februari.

binnenkort bij Lambiek →

STRIP SCHRIFT

Jaargang 27 oktober 1994 nummer 8 (275)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Arco van Os, Rik Sanders, Harry Wibier

Medewerkenden
Ger Apeldoorn, Ben Bits, Ruud Booms, Har Brok, Jos Huddleston Slater, Denis Kitchen, Arnel Lefevere, Jeroen Mirck, Michel Nadorp, Peter Nieuwendijk, Hans Pols, Peter de Smet, Paul Teughels, Rudy Vrooman, Jempi Welkenhuyzen

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020-685 22 29, telefax: 020-618 91 42
Abonnementsprijs f59,50 / Bfr.1190
Leden van Het Stripschap f2,50 / Bfr.45 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
De Groene Amsterdammer
t.a.v. Herman Feddema
Postbus 353
1000 AJ Amsterdam
Telefoon: 020-623 08 64, telefax: 020-622 14 21

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
Roland Topor

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Natuurlijk hadden we een still uit Sneeuwwitje kunnen gebruiken (verschrikkelijk commercieel en dus een genot voor de uitgever). Ook hadden we David of Berthet kunnen vragen iets moois te verzinnen (heel trendy). Verder hadden we een oude mop van Max & Moritz tevoorschijn kunnen halen (lekker knus). Maar ach... uiteindelijk moesten en zouden we 'iets origineels rond Wilhelm Busch' op de cover. Soms heeft een mens rare ideeën.

De Fransman Roland Topor ontving in het afgelopen jaar de Ton Smits-penning van de Nederlandse Cartoonistenvereniging De Tulp voor zijn gehele oeuvre als cartoonist. Verder waren er in Nederland binnen een periode van 12 maanden drie Topor-exposities te bewonderen: Pulchri Den Haag (samen met zijn vader Abraham Topor), Speijer & Vogtschmidt Amsterdam en een expo in Eindhoven (tijdens het 9e Nederlands Cartoonfestival) met cartoons die hij de afgelopen 20 jaar maakte.

Topor is cartoonist. Topor is auteur. Topor is acteur. Topor is toneelmaker. Topor is illustrator. Maar bovenal is Topor op dit moment voor ons de maker van de cover van dit nummer. Eén keer eerder werd de tekening gebruikt, en wel in 1990 als jubileumaffiche voor de tentoonstelling '125 Jahre Max und Moritz (1865-1990)' in het Wilhelm Busch Museum in Hannover.

Dat vonden wij origineel genoeg.

Inhoud

4 **WILHELM BUSCH** Peter Nieuwendijk
9 **AGENDA**
10 **DOMINIQUE DAVID & PHILIPPE BERTHET** Arnel Lefevere
15 **BRIEVEN**
15 **DE MEESTER** Peter de Smet
16 **ZUURHUISVLEDDERVEEM** Peter de Smet
18 **MARC DAVIS** Arnel Lefevere
21 **BITS & PIECES** Ben Bits
22 **IK DENK ER HET MIJNE VAN ...** Jos Huddleston Slater
25 **BOEKEN**
29 **ACTUALITEITEN**
34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp
36 **HEY LOOK!** Harvey Kurtzman

Wilhelm Busch

15 april 1832

9 januari 1908

Tussen Keulen en Hannover rijdt iedere dag de Wilhelm Busch**-trein. Kunt u zich voorstellen dat er in het jaar 2105 (pakweg 90 jaar ná de dood van** Peter van Straaten**) een intercity met Van Straatens naam tussen Amsterdam en Maastricht zal rijden?**
In Duitsland kan dat. Men eert daar zijn humortekenaars, want ze hebben er maar heel weinig.

Busch' internationale roem heeft hij enkel aan zijn beeldverhalen te danken. Zèlf was hij liever als dichter of schilder beroemd geworden, maar gebrek aan zowel geld als voldoende talent dreef hem ertoe strips te tekenen. Dat er in 1930 een Wilhelm Busch Gesellschaft werd opgericht, een fraai Wilhelm Busch Museum in Hannover staat èn er een trein rondrijdt met zijn naam erop (en hier en daar een straat of plein naar hem vernoemd is) heeft niet zozeer te maken met de kwaliteit van Busch' kunstenaarschap, maar meer met het cultuurarme noorden van Duitsland. In het land der blinden is éénoog al gauw koning!

Fliegende Blätter

Het succes voor Busch begon dan ook niet in het noorden van Duitsland, maar in cultuurminnend München. Daar was in 1844 het satirische tijdschrift Fliegende Blätter opgericht. Busch studeerde in die tijd in München aan de Academie voor Beeldende

Kunsten. **Caspar Braun**, de uitgever van Fliegende Blätter, was een populaire figuur in het wereldje van de jonge Duitse kunstenaars. Busch levert op aandringen van zijn vrienden ook een bijdrage voor het tijdschrift van Braun: een verhaaltje over een man die zijn hoofd verliest. Het wordt redelijk ontvangen, evenals de ingestuurde tekening. Vanaf dat moment roept Braun hem geregeld in als er tekeningen bij teksten moeten worden gemaakt of andersom, tekst bij tekeningen van anderen. Het blijft aanvankelijk een aardige bijverdienste voor Busch, die nog steeds probeert een groot schilder te worden. Eigenlijk heeft hij zijn hele leven de 'tekenarij' ondergeschikt gevonden. Ondanks zijn geweldige succes is er dus wel een keerzijde: zijn schilderijen kregen buiten de familiekring nauwelijks aandacht. Sterker nog: zijn familie vond dat geteken maar niks, zonde van zijn talent en zonde van het geld voor de academie. Ze slaagden erin hem daarover een levenslang schuldgevoel te bezorgen. Toch moet hij op dat moment schik hebben gehad in de reacties op zijn werk in Fliegende Blätter, want na verloop van tijd worden zijn teksten steeds grappiger en brutaler en goochelt hij steeds knapper met de taal. De lezers vermaken zich kostelijk.

IC 146 Wilhelm Busch
Hannover - Dortmund -
Wuppertal - Köln
- ① bis ⑤, nicht 13. bis 16. IV. -
Hannover–Köln
Konferenzabteil (Wagen 26)
Wilhelm Busch lebte von 1832 bis 1903. Volkstümlicher
Karikaturist (Max und Moritz, Die fromme Helene),
aber auch ein ernster Dichter.

Treinbord van de Wilhelm Busch-trein.

Een ongelofelijke bestseller

Als kind, en ook als puber, was Wilhelm Busch vaak ziek en bedlegerig. Om de tijd te doden verzamelde hij streekverhalen en kin-

derrijmpjes en maakte daar zelf illustraties bij. Uiteindelijk bedacht hij zelf versjes èn tekeningen, bewaarde die en bewerkte ze later opnieuw als hij voor Fliegende Blätter werkt. In 1864 is zijn beeldverhaal *Max und Moritz, eine Bubegeschichte in sieben Streichen* klaar, zeven stripverhaaltjes met telkens een duidelijke plot. Wanneer Busch het manuscript met 94 tekeningen aan de grootste kinderboekenuitgever – Richter – aanbiedt, krijgt hij het terug. Richter is absoluut niet geïnteresseerd. Een teleurgestelde Busch vraagt dan aarzelend aan Caspar Braun of hij de kwajongensstreken misschien in afleveringen in zijn blad wil publiceren. Braun is onmiddellijk enthousiast en koopt het manuscript voor ongeveer 1000 mark. Voor Busch was dat een leuk bedrag, maar later zou hij er vreselijke spijt van krijgen. Tijdens zijn 75-jarige leven verschenen er bijna een half miljoen exemplaren van *Max & Moritz*. Caspar Braun verdiende er kapitalen aan, maar Busch ontving niets, hij had in één klap alle copyrights verkocht.

Titelblad eerste druk van Max und Moritz, 1864.

Max & Moritz

Busch is niet bepaald het prototype van een kindervriend. Een groot deel van zijn leven

door
PETER NIEUWENDIJK

woont hij bij zijn zuster in, die twee kinderen heeft. Er wordt verteld dat hij de luiers van het tweetal een enkele keer verschoond moet hebben, maar enige zekerheid daarover bestaat niet echt. Tijdens zijn leven verklaart hij herhaaldelijk kinderen 'gruwelijk en wellustig' te vinden, 'kleine vreetzakken, die stelen, sarren en zich voortduren misdragen'. Hij voegt er wel aan toe dat hij weet hoe dat komt: 'Het is hun manier om zich af te zetten tegen de dreiging van het volwassen worden.' Maar ook van volwassenen moet Busch niet veel hebben. Hij heeft een hekel aan Jan Modaal: 'Boeren zijn dom en arbeiders zijn kwaadaardig.'

Max en Moritz leven in een wereld tussen fantasie en werkelijkheid. Ze doen dan ook alles wat 'niet mag' en vaak niet kan. Uiteindelijk loop het slecht met ze af, de twee deugnieten worden aan het slot van hun avonturen door kippen opgegeten en de laatste regels van het versje luiden: 'Gott sei Dank! Nun ist's vorbei, mit der Übeltäterei.'

De straf is belachelijk buitensporig en staat in geen enkele verhouding tot hun 'misdaden'. Toch vinden kinderen de grappige verhaaltjes fantastisch. En volwassenen zien er een waarschuwend vingertje in. Vandaar het enorme succes van die twee afschuwelijke mannetjes.

Drie zelfportretten: als schrijver, schilder en stripfiguur.

De liefde

Na *Max und Moritz* tekent en schrijft Busch nog een aantal 'stripverhalen' voor uitgeverij Braun & Schneider, *Hans Huckebein*, *Schnurrdiburr* en *Der Heilige Antonius von Padua*. Maar de laatste veertig jaar van zijn leven gebruikt hij zijn pen nog nauwelijks om te tekenen. Hij keert zijn blik steeds meer naar binnen, schrijft verhalen en gedichten èn ontwikkelt een filosofische levensinstelling, die niet bepaald optimistisch te noemen is. De filosofische kant van zijn leven kan hij niet delen met het gewone publiek. Hij zoekt intellectueel weerwerk, maar door zijn gebrekkige sociale vaardigheden is hij ook hierin aangewezen op het geschreven woord. Hij stopt met tekenen en wil er zelfs niet meer aan herinnerd worden. Als iemand hem begroet met wat beroemde citaten van zijn stripfiguren, hetgeen nogal

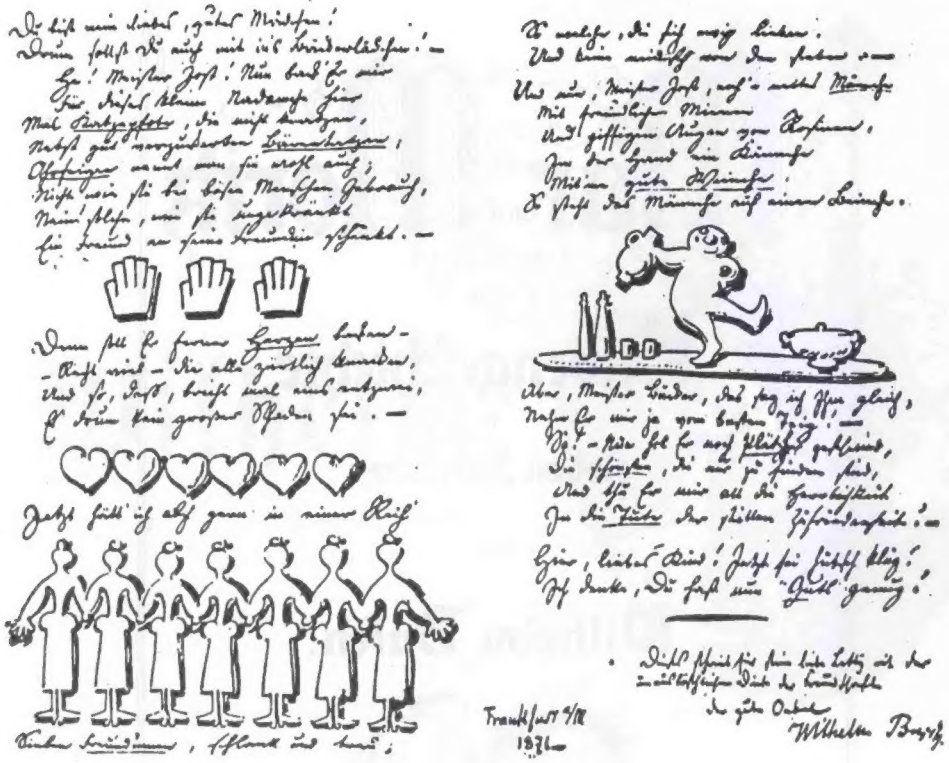

Brief aan Johanna Kessler, 1876.

eens gebeurt, stijgt hem het schaamrood naar de kaken. Hij is schrijver, en een goede ook, vindt hij. Hij begint een uitvoerige correspondentie met een aantal vrouwen – een gebied waarin hij in zijn leven niet erg gelukkig is geweest.

Zijn eerste tragische liefdesgeschiedenis vindt plaats net voordat Busch bekend werd bij het grote publiek. Hij werd verliefd op **Johanna Kessler**, de dochter van een garen-en-band-handelaar. Hij vraagt haar ten huwelijk, maar haar vader weigert, want zo'n arme kunstenaar vindt hij geen partij voor zijn dochter. Natuurlijk is vaders wil wet en de beide gelieven gaan uiteen. Busch lijdt er erg onder. Tien jaar later schrijft hij de ongrijpbare liefde van zich af in een gedichtenbundel (*Kritik des Herzens*, 1874). Wel onderhoudt hij nog jaren een briefwisseling met zijn verloren gegane geliefde en haar twee dochters.

Lelijk en een kind: wegwezen dus!

Ook met de Nederlandse **Maria Anderson** onderhoudt Busch langdurige briefwisselingen. Hij heeft haar nog nooit gezien, maar dat vindt hij eerder een voor- dan een nadeel. Niet afgeleid door uiterlijk of uitstraling kan hij veel van zijn gevoelens blootgeven. Uiteindelijk komt het tot een persoonlijke ontmoeting op het station in

Maria Anderson

Frankfurt. Maria Anderson blijkt er niet bepaald aantrekkelijk uit te zien. De ontmoeting verloopt stug en houterig. Als Busch bovendien nog een kleuter aan haar rokken ontdekt, beëindigen ze het gesprek in de wachtkamer en spoort Busch terug. Het betekent ook het einde van de briefwisseling.

Papieren kinderen

Wilhelm Busch is inmiddels bijna 90 jaar dood. Nakomelingen heeft hij – voor zover bekend – nooit verwekt. Brieven die hij ontving verbrandde hij, zijn meeste schilderijen verstopte hij en werden pas na zijn dood gevonden. Om zijn 'serieuze' boeken is hij nooit beroemd geworden, om zijn schilderkunst evenmin. Het waardevolste wat hij ons naliet waren twee papieren kinderen: Max & Moritz, die nog steeds voortleven in boeken die elk jaar opnieuw in herdruk verschijnen, in Duitsland en ver daarbuiten.

De streken van Jan en Piet

In de afgelopen 127 jaar zijn er ongeveer 16 miljoen exemplaren van *Max & Moritz* verkocht, in ongeveer 192 verschillende vertalingen. Drieënveertig jaar van zijn leven maakte Wilhelm Busch het enorme succes mee. Hij liet zich er zelden over uit! Niet over de vele dubieuze vertalingen en niet over de vele herdrukken. Busch lag er waarschijnlijk niet wakker van.

Er zijn acht vertalingen in het Nederlands bekend, waarvan enkele heel beroerde. De eerste Nederlandse vertaling dateert van rond de eeuwwisseling. Max en Moritz heten dan plotseling Jan en Piet. De laatste vertaling is uit 1985. De twee deugnieten heten nu Max en Maurits.

Zelfportret, 1851.

Bibliografie van de Nederlandstalige uitgaven:

1. *De streken van Jan en Piet*, Hepkema/Heerenveen 1912 (anonieme vertaler);
2. *Max en Maurits, een jongenshistorie in zeven streken*, Kluitman/Alkmaar 1922 (T. van Buul);
3. *Klaos en Krizze*, 1939 (Geert Teis Pietszoon, Groningen);
4. *Max en Maurits*, Bruna/Utrecht 1948 (Bertus Aafjes);
5. *Max en Maurits*, in 1978 op de VPRO-televisie voorgedragen door Gees Linnebank (vertaling: Gerrit Komrij);
6. *Max en Maurits, zeuven maalstreken van twei deugenaiten*, Stabo-All Round/Groningen 1980 (J.Klompsma);
7. *Max en Moritz, een kwajongensverhaal in zeven streken*, verscheen in afleveringen in tijdschrift 'De Nije' 1981/82 (D. Hartsema);
8. *Max en Maurits*, Stichting 't Grunneger Bouk/Haren 1985 (Rien van den Broek).

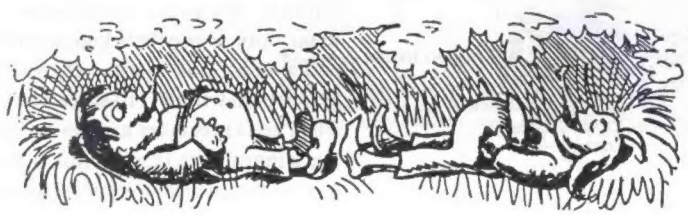

Eens zien wat de verschillende bewerkers gemaakt hebben van de eerste twee regels van het derde verhaal:

(origineel, W. Busch 1864)
Jedermann im Dorfe kannte
Einen, der sich Böck benannte.

(anoniem, 1912)
Baas Bok was snijder van zijn vak,
Hij maakte overjas en pak

(T. van Buul, 1922)
Als een beste, brave vent
staat baas Bok in 't dorp bekend.

(G. Teis, 1939)
Elk in 't dörp en nog veul wieder
kende Sik, de aole snieder.

Jedermann im Dorfe kannte
Einen, der sich Böck benannte. —

(B. Aafjes, 1948)
Iedereen – groot was zijn faam –
Kende snijder Bok bij naam

(G. Komrij, 1978)
Iedereen, van groot tot klein,
Kent de naam: de naam is Fijn. -

(J. Klompsema, 1980)
Elkenain ien 't dörp haar wait
Van 'n man dei Bokje hait

(D. Hartsema, 1981)
Alle dorpelingen samen
Kenden de snijder, Bok met name.

(R. van den Broek 1985)
Bok, een vreselijk goeie vent,
Was in 't hele dorp bekend.

Wilhelm Busch Gesellschaft

Om te onderzoeken wat men in Duitsland onder een museum ter ere van Wilhelm Busch verstaat, reisde ik naar Hannover.

'Gruppenführungen alleen op afspraak,' meldt conservatrice **Frau Gisela Vetter** wanneer ik haar aan de telefoon meedeel dat ze met een medewerker van de 'Holländische Comic Strip-Gesellschaft' spreekt! Nee, unsere Gruppe bezoekers bestaat uit één persoon, en ik wil graag de openingstijden van het Wilhelm Busch Museum weten.
In een groep? Dat ben ik absoluut niet van plan. Collectief en min of meer verplicht lachen in gezelschap, vind ik het ergste wat er is.
De grote expositie 'Ernst Kahl' die tot half september '94 plaats vindt, kan ik eventueel ook bezoeken. 'Und,' meldt Frau Vetter, 'op de laatste tentoonstellingsdag blijft het museum ook tot 's avonds laat open.' Ik ben van harte welkom en mag ook de directeur, **Herr Doktor Herwig Guratzsch** spreken.
Ik spreek af op de laatste tentoonstellingsdag 's middags om half drie.

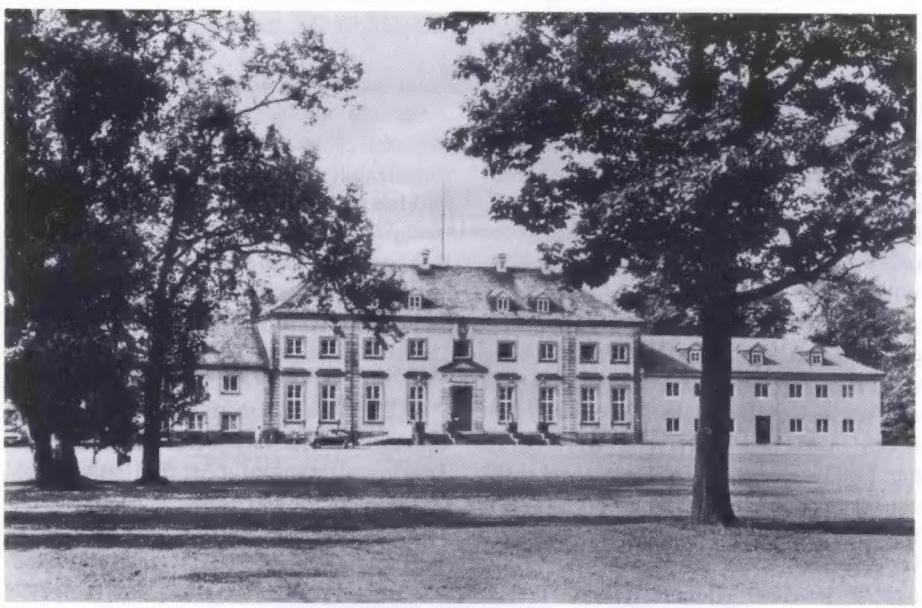

Het Wilhelm Busch Museum, Georgenpalais, Hannover.

Een museum in een kasteel

Ik ben te laat en dat wordt in Duitsland niet gewaardeerd. Pas na wat indruk te maken met mijn kennis over Wilhelm Busch en te wapperen met wat oude Stripschriften, mag ik alsnog een halfuurtje praten. Nieuwe afspraak 's avonds om zeven uur.

Tijd om het museum te bekijken.

Schitterend. Een oud herenhuis in een groot park is sfeervol ingericht als museum. Van Busch is op dit moment niet zo veel te zien. Olieverfschilderijen staan in kisten en zullen na de expositie van de Duitse cartoonist/ striptekenaar **Ernst Kahl** weer worden opgehangen op de tweede verdieping. De bibliotheek is gesloten. In het museumwinkeltje worden boeken en kaarten van Busch verkocht. Van originele strips en tekeningen op dit moment geen spoor!

Herr und Frau Knopp uit *Het huwelijksgeschenk*, 1871.

Een gesprek

Stipt om zeven uur meld ik me bij het

МАКСЪ И МОРИЦЪ

ДВА ШАЛУНА.

ВСТУПЛЕНІЕ.

Много есть про злыхъ дѣтей
И разсказовъ, и статей.—
Но такихъ еще прокасть
И не слыхано у насъ!
Да, согласьтесь мы должны.

Макъ и Морицъ—шалуны,
И, чтобъ знали про то весь свѣтъ,
Здѣсь приложенъ ихъ портретъ.

Titelblad Russische vertaling van *Max und Moritz*, rond 1890.

kantoor van de directeur. Ik krijg de neiging om in de houding te springen en te salueren ...

Dr. Guratzsch vertelt dat hij de derde directeur van het museum is. 'In 1930 werd de Wilhelm Busch Stichting opgericht en in '37 werd het Wilhelm Busch Museum in het centrum van Hannover geopend. Helaas, werd Hannover in 1943 gebombardeerd en van het hele centrum bleef niets over. Gelukkig zag de eerste directeur **Emil Conrad** het bombardement aankomen en bracht alle tekeningen en schilderijen van Wilhelm Busch in veiligheid ('so dass keine Kriegsverluste beklagt werden müssten.').

In 1950 werd het Wilhelm Busch Museum heropend in het 18e eeuwse Kasteel Wallmoden in de Georgentuin aan de rand van Hannover. Emil Conrad en zijn opvolger **Herr Doktor Friedrich Bohne** werkten hard aan het completeren van alles wat er van èn over Busch te vinden was. Toen Herr Doktor Guratzsch 'de zaak' in 1978 overnam was bijna de helft van alle Busch-curiosa in het museum beland.

Met een bijna wetenschappelijke benadering slaagde Guratzsch erin de collectie inmiddels tot driekwart uit te breiden.

'Anno '94 bevindt zich behalve de Wilhelm Buschcollectie ook een enorme verzameling internationale cartoons en een bibliotheek in het Wilhelm Busch Museum.'

Duitse cartoonisten na halve herenigd

Guratzsch meldt verder dat 1990 'ein gutes Jahr' was, want in één klap behoorden plotseling de beste Duitse cartoonisten (uit de voormalige DDR) bij de Bondsrepubliek. 'Nu telt Duitsland internationaal weer mee in de cartoonwereld.' In de afgelopen tien jaar van zijn bewind heeft Guratzsch een bibliotheek vol geschreven over Wilhelm Busch en andere cartoonisten die in zijn ogen de moeite waard zijn. Zo heeft hij zichzelf opgewerkt tot dè kenner van cartoons in Duitsland. 'Anderen schrijven ook wel over cartoons, maar die boeken deugen over het algemeen niet,' volgens de Doktor. Het liefst zou hij verbieden dat iemand anders behalve hijzelf over getekende humor schrijft.

Herr Doctor Guratzsch vertelt

'In 1897 werd in de Belgische Kongo een tweeling geboren, twee jongetjes. Hun vader, de twee meter lange gitzwarte **Kazoula Loeboemaja** noemt de ene Max en de andere Moritz.

Vijf jaar later, in 1902, wordt Wilhelm Busch zeventig. Op zijn verjaardag ontvangt hij duizenden felicitaties van bewonderaars, waaronder een telegram van keizer Wilhelm II en een foto van Loeboemaja met de bewuste tweeling!

Zijn populariteit is enorm. Max und Moritz, het verhaal dat zo in de smaak viel bij de vader van de Kongolese tweeling, heeft in Duitsland al een oplage bereikt van enkele honderdduizenden exemplaren'.

'Zijn eerste jaren bij de Fliegende Blätter stelden Busch in staat zijn eigen stijl te vinden.

Drie telkens terugkerende manieren van werken, maken van Busch de voorloper van het moderne stripverhaal:

1. De wisselingen van het perspectief
2. De ontleding van de beweging
3. De nauwgezetheid waarmee de contouren tegen de achtergrond zijn afgetekend.

Busch dringt er bij zijn uitgever voortdurend op aan dat de graveur uiterst zorgvuldig te werk dient te gaan waar het de contouren van hoofd, mond, neus en ogen betreft. Ook de voorwerpen spelen in zijn strips een hoofdrol, vaak zelfs meer dan de mensen. Een beeld wekt een ander beeld tot leven en samen roepen ze een derde op. Het verhaal gehoorzaamt aan een visuele logica, het vloeit voort uit het beeld.

De Kongolese tweeling.

Busch zal later bekennen dat hij de gewoonte had eerst naar het beeld op zoek te gaan en pas in een later stadium naar de tekst'.

Ik luister, knik, noteer en krijg dorst.

Maar mijn bezoek blijkt een droge visite te zijn. Ik kan voor drie Duitse Marken een

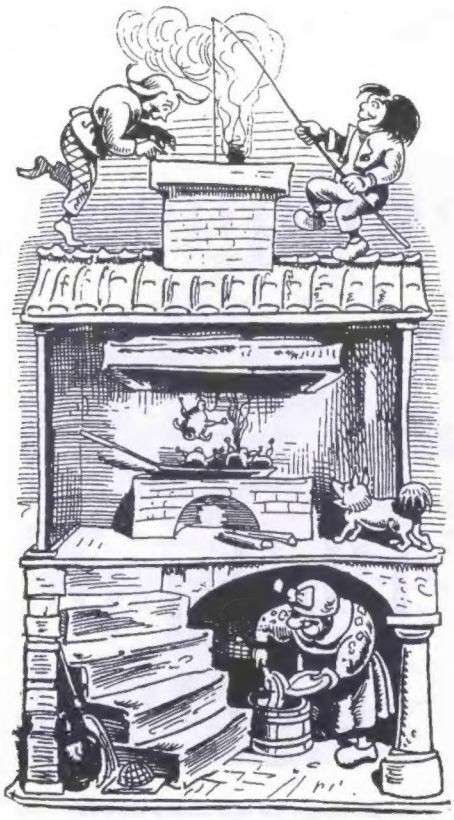

glas witte wijn kopen en wat boeken met korting aanschaffen. Wèl krijg ik gratis één dun boekwerkje over de geschiedenis van het Wilhelm Busch Museum, door Herr Doktor Guratzsch zelf geschreven.
Het museum bezit een enorme schat aan internationale getekende humor. De collectie bestaat uit 15.000 cartoons van ongeveer 700 verschillende tekenaars. Alles bijeen gebracht door schenkingen van het bedrijfsleven en subsidies van de deelstaat Nieder-Saksen.
Twee weken na mijn bezoek aan het Wilhelm Busch Museum, verneem ik van Frau Vetter, dat Herr Doktor Guratzsch vertrokken is en men op zoek is naar een nieuwe directeur.
Guratzsch was vermoedelijk klaar met het over- en herschrijven van alle oude boeken uit de bibliotheek van het museum.
In Duitsland zijn de regels met betrekking tot het copyright anders geregeld dan in Nederland. Mag je bij ons een boek – ouder dan 50 jaar – 'vrij' uitgeven, in Duitsland mag dat pas na 75 jaar, wat betekent dat Busch nu in Duitsland en Nederland door iedereen uitgegeven kan worden ...

Beknopte biografie van Wilhelm Busch

1832 Op 15 april in Wiedensahl als oudste zoon van de koopman **Friedrich Wilhelm Busch** en zijn vrouw **Henriette Charlotte Kleine** geboren;
1841 Wegens een overvol huis (inmiddels zeven kinderen) wordt kleine Wilhelm uitbesteed aan oom **George Kleine**, een dominee in Ebergötzen, die de opvoeding van zijn zuster overneemt;
1847 Begin van een studie aan de technische hogeschool in Hannover, opleiding 'machinebouwer';
1851 Wilhelm breekt zijn studie aan de TH in Hannover af en gaat naar de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen om schilder te worden;
1853 Na een aanval van tyfus keert hij terug naar huis en breekt zijn studie in België af;
1854 Schrijft zich in op de Academie voor Beeldende Kunsten in München en wordt lid van de kunstenaarsvereniging 'Jong-München';
1858 Start zijn medewerking aan Fliegende Blätter;
1865 *Max & Moritz* wordt in München voor het eerst uitgegeven door Caspar Braun;
1869 Verhuist naar Frankfurt am Main;
1871 Stopt zijn medewerking aan uitgeverij Braun en sluit een contract met uitgever Bassermann, waarbij tussen '71 en '84 een twintigtal proza- en poëziewerken verschijnen. Onder andere *Die Fromme Helene*, *Herr und Frau Kopp*, *Maler Klecksel*;
1872 Keert terug naar zijn geboorteplaats Wiedenstahl en maakt van daar uit vele reizen. Busch bezoekt onder andere Oostenrijk, België, Nederland en Italië;
1874 Schrijft een ontroerende bundel gedichten over een tien jaar eerder mislukte liefde: *Kritik des Herzens*;
1879 Busch trekt in bij zijn nicht, de weduwe **Fanny Nöldeke**, in Wiedensahl;
1884 Stort zich vol overtuiging opnieuw op het schilderen;
1886 Schrijft een autobiografie, *Was mich betrifft*;
1894 Schrijft een tweede autobiografie, *Von mir über mich*;
1895 Maakt zijn sprookjesachtig prozawerk *Der Schmetterling* af;
1898 Verhuist – samen met zijn nicht – naar zijn neef dominee **Otto Nöldeke** in Mechthausen am Harz;
1904 Busch schrijft zijn laatste gedichtenbundel – *Zu guter Letzt* – die aansluit bij het 30 jaar eerder verschenen *Kritik des Herzens*;
1908 Sterft op 9 januari in Mechthausen. Busch is dan 75 jaar oud. In hetzelfde jaar worden in München voor de eerste maal zijn schilderijen tentoongesteld, Busch is dan al vier maanden dood.

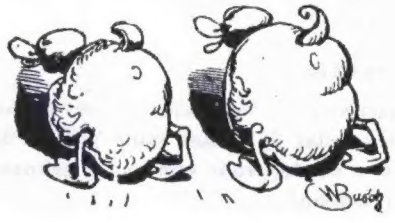

AGENDA

t/m 27 november
Expositie 'De sferen van ... Mézières: of alle macht aan de verbeelding', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 30 november
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Oude Schans 23, Delfzijl.
t/m 12 december
Expositie 'Bruintje Beer', Streekhistorisch Centrum, Ceresstraat 2, Stadskanaal.
t/m 23 december
Expo Lorenzo Mattotti (modetekeningen en portretten), Galerie Bartsch & Chariau, Galeriestrasse 2, München, BRD.
t/m 31 december
Expositie 'Don Lawrence, striptekenaar. Overzichtstentoonstelling 1954-1994', Breda's Museum, Grote Markt 19, Breda.
t/m 31 december
Crumb-expo, Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam.
t/m 8 januari 1995
Expositie 'Mittei aan de schildersezel. Luikse aquarellen', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 8 januari 1995
Expositie 'Richard Castells, de conquistador van de kleur', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 15 januari 1995
Expositie 'Nieuwe schatten', Originelen van meer dan 35 Nederlandstalige striptekenaars, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
23 t/m 27 november
5e Holland Animation Film Festival, Hoogt 4, Utrecht.
25 november
Paul Geerts signeert bij Professor Ich, Koninginneweg 218, Amsterdam.
25 t/m 27 november
9e Stripfestival van Charleroi, Charleroi, België.
26 november
Paul Geerts signeert bij Professor Ich, Breestraat 144, Beverwijk (ochtend) en Anegang 42, Haarlem (middag).
29 november
Poppen- en speelgoedveiling (ook strips) bij Glerum, Westeinde 12, 's-Gravenhage.
1 t/m 31 december
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Stationsstraat 2, Wageningen.
10 december
Een literaire lunch met Marten Toonder, Golden Tulip Barbizon Centre, Stadhouderskade, Amsterdam.
18 december
Fantacam 3, Stripbeurs voor comics & trading cards, toy-collecting & magic games, back issues & collector's items, discounts & specialities, The Spielerij, Rozengracht 73, Amsterdam.
1 t/m 30 januari 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Merceloseweg 59, Venray.
7 januari 1995
54e Algemene Ledenvergadering van Het Stripschap (inclusief ruilbeurs en nieuwjaarsreceptie), Kultura Ontmoetingscentrum, Ookmeerweg 206, Amsterdam.
10 januari t/m 26 februari 1995
Expositie over raakpunten tussen strip en film, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
15 januari 1995
1e Strip- & Platenbeurs, Alpheusdal-Berchem (Antwerpen), België. (Info: (+32) 016-500276)
1 t/m 28 februari 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Noorderplein 101, Emmen.
28 februari t/m 23 april 1995
Expositie van jong Russisch striptalent met onder andere werk van de groep 'Thema' die ontstond uit de animatiefilmstudio 'Pilot', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
1 t/m 31 maart 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Alfons Ariënsiaan 1, Uithoorn.
7 maart t/m 23 april 1995
Expositie rond het 11e XIII-album van William Vance en Jean van Hamme, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
12 maart 1995
10e Leidse Stripdag, Centrale Bibliotheek, Leiden.
1 t/m 30 april 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Raadhuisplein 3, Veenendaal.
1 t/m 31 mei 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Ganzenmarkt 11, Oldenzaal.
1 t/m 30 juni 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Joris Dircksenstraat 20, Breukelen.
2 en 3 september 1995
10e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Pastoor Heerkensdreef, Valkenwaard.
7 en 8 oktober 1995
8e Internationale Stripfestival, Durbuy, België.
9 en 10 december 1995(!)
11e Stripgidsdagen '95, Turnhout, België.

FOTO PAUL TEUGHELS

Dominique David & Philippe Berthet

Het hele stripmilieu is eigenlijk een mannenwereld. Veel vrouwelijke striptekenaars zijn er niet te vinden. 'Maar dat is niet mijn schuld', merkt Dominique David **terecht op. Vandaag de dag heeft ze zich geprofileerd als een karaktervolle grafica die met beelden verhalen vertelt. In het begin viel het**

door

ARNEL LEFEVERE

Dominique David: Mijn eerste stappen in de stripwereld gingen inderdaad nogal moeizaam. Er zijn immers maar weinig vrouwen werkzaam als striptekenaar, en dan wordt er als vrouw extra op je gelet. Maar langzamerhand kon ik steeds meer bewijzen welke kwaliteiten ik in huis heb en dat liet ik uitgevers zien.

Op de Brusselse Sint-Lucas-academie heb je aan het eind van de jaren zeventig heel wat mensen uit het kleine stripwereldje leren kennen. Gaf dat de doorslag **om te proberen striptekenaar te worden?**

Het gaf me in ieder geval meer zelfvertrouwen. Ik maakte voor uitgever Michel Deligne één album – *Rêve acide* – dat in een oplage van 2000 exemplaren is uitgebracht. Het is nu gelukkig niet meer te vinden. Maar ik heb er nog eentje (plukt vlug een gekartonneerd album uit de kast). Het is heel zwart/wit, min of meer beïnvloed door **Pratt** en **Eisner**. Het verhaal speelt in de Verenigde Staten, net zoals *Jimmy Boy*. Het is echter veel te hard om daarmee vergeleken te worden.

In die periode maakte je al schetsen voor Jimmy Boy**?**

Min of meer. Ik heb negentig bladzijden met korte verhalen over een kind in 'volwassen' Amerika gemaakt voor het weekblad Robbedoes. Ik heb hiervan veel geleerd, want ik kon nog niet echt goed tekenen. Dat zie je wel aan *Rêve acide*. Mijn vertel- en tekenstijl is sindsdien enorm geëvolueerd. Pas met het eerste album van *Jimmy Boy*, *Zwerver in de dop*, durfde ik mijzelf te profileren als striptekenaar. Ik heb trouwens bij Dupuis erop aangedrongen om de korte verhalen niet in album uit te brengen. Na *Rêve acide* ben ik van de zwart/wit-tekeningen afgestapt en heb mij meer gespiegeld aan oude helden als *Kuifje*. *Jimmy Boy* werd een mengelmoes van alles wat ik goed vond, want ik wilde absoluut geen etiket opgeplakt krijgen.

Wat doe je liever: schrijven of tekenen?

Moeilijk te zeggen. Ik heb een ongebreidelde fantasie en verteldrang. En ik hou van dit beroep omwille van de mogelijkheid tot combineren. *Jimmy Boy* is bij voorbeeld een combinatie van zoetzure elementen. Dupuis vroeg mij een vlotte en softe strip te maken voor een groot publiek. Ik ben er aan begonnen in 1987. Ik weet voor welk publiek het bedoeld is. En daar houd ik mij aan. Ik ken de consequenties. Maar verder ben ik volkomen vrij.

Jongetje

Waarom is de held een jongetje**? Je zou denken dat jij vanuit jouw positie als vrouw eerder voor een** meisje **gekozen zou hebben?**

Ik wil met *Jimmy Boy* een ander leven leiden, de dromen van een kind op papier zetten. En dat hoeven niet noodzakelijkerwijs *mijn* dromen te zijn. Een deel van Jimmy ben ik zelf. Sommige karaktertrekjes heeft hij van mij – zowel van nu als van toen ik een kind was – maar andere trekken zijn ontleend aan mensen uit mijn omgeving. Ik heb een veel jongere broer. Bij hem zie ik een aantal dingen die ik bij Jimmy kan gebruiken. Ik zou geen ventje kunnen maken dat een slappeling is. Hij moet positief en strijdlustig zijn. Overigens heeft Jimmy wel een vrij neutraal karakter. Het zijn vooral de bijfiguren die hem kleur geven. Slide is bij voorbeeld veel agressiever en assertiever. Jimmy is een karakter dat zich voedt en groeit. Dat ligt mij. Hij

FOTO PAUL TEUGHELS

echter niet mee om zich te manifesteren bij (mannelijke) uitgevers. Geboren in Charleroi woont David tegenwoordig in het hartje van Sint-Gillis (Brussel), in een ruim herenhuis. Ik klim twee etages hoog, waarna wij voor het interview in het atelier plaatsnemen. Deze immense werkruimte deelt ze met levensgezel Philippe Berthet**, die ook aan dit gesprek deelneemt.**

groeit ook fysiek. Tussen het eerste album en Hollywood (deel vier) liggen anderhalf jaar.

Hoe gaat het verder? Gaat hij er in deel vijf weer vandoor?
Dat is haast traditie geworden. Maar nee, deze keer blijft hij. Ik was te gehecht aan de bijrollen. Jimmy blijft in het milieu van de stomme film, maar maakt de crisisperiode en de opkomst van de gesproken film mee. Hij maakt kennis met de werkloosheid van de mensen uit achtergebleven milieus. Het verhaal spitst zich meer toe op de psychologie van de rollen. Jimmy moet het verlies van Nita verwerken. Hij leert tekenen van een oude man, en maakt het uithangbord van een jazztent 'Le chat qui fume'. **Erwin Cavens** (redacteur van het weekblad Robbedoes. Red.) zal daar waarschijnlijk 'De rokende kat' van maken. Het verhaal zal iets te maken hebben met jazz.

Verschuift het thema van film **naar** muziek**?**
Nee, want als ik echt iets rond jazz maak, speelt het niet in de jaren twintig maar in de jaren vijftig.

Pioniers

Weet je al waar je in de toekomst **naar toe wilt met Jimmy?**
Nee. Het is een open reeks. Voorlopig loopt de serie door met zeker nog twee albums. Maar als ik vind dat de karakters opgebruikt zijn, stop ik er onverbiddelijk mee. Zolang de reeks echter loopt, zal Jimmy altijd in de Verenigde Staten blijven. Dat maakt deel uit van zijn karakter. Er zijn zoveel facetten aan dat land die hem aantrekken. Misschien is het een achterhaald idee, maar voor mij zal de V.S. altijd het land van de pioniers blijven; het land dat is grootgemaakt door zoveel verschillende vreemdelingen. En die melange boeit mij. Ik vind het intrigerend hoe die verschillende culturen, zoals de Italiaanse of de Duitse, zich daar hebben gevestigd, maar tegelijkertijd hun eigenheid behouden hebben. Ik weet wel dat het Amerika van Jimmy niet meer bestaat. Maar ik geef mijn eigen visie van dat land.

Ben je er ooit zelf geweest?
Nee. Ik haal alles uit boeken en films. Voor mijn verhalen volstaat dat. Maar ik zorg er wel voor dat alles correct is. Ik volg de geschiedenis heel precies. De data en decors kloppen. Ook al is dat niet essentieel voor het verhaal. Ik voel mij eigenlijk altijd al aangetrokken tot de V.S. Al toen ik klein was hield ik van westerns. Later heb ik vele films gekeken, zowel van voor als van na de Tweede Wereldoorlog. Nu lees ik zelfs biografieën van regisseurs.

ESSAYEZ DE FAIRE LE ZOUAVE! NOUS SAVONS QUE VOUS ÊTES RAMON DOMINO!
DO...MI... NO...
ON N'A PLUS LE TEMPS DE FAIRE JOUJOU, MON VIEUX! IL NOUS FAUT LES CINQ ÉTUIS!
C'EST UNE QUESTION DE VIE OU DE MORT!
MORT... ÉTRANGLÉ... PAR SA VOIX...
SI VOUS CONTINUEZ CETTE COMÉDIE, C'EST MOI QUI VAIS VOUS ÉTRANGLER!
RAMON, RÉVEILLEZ-VOUS! NOUS AVONS BESOIN DE VOTRE AIDE!
PROSTERNE-TOI DEVANT L'ÉTOILE DÉFENDERESSE DU TEMPS SACRÉ!
ÇA SUFFIT!
VOILÀ QU'IL PLEURE, MAINTENANT!
COMMENT OSES-TU PORTER LA MAIN SUR TON ROI, ESPÈCE DE MÉCRÉANT?!
C'EST FOU! PLUS MOYEN DE LE RECONNECTER - IL EST RÉELLEMENT FOU!

***Links*, Potloodschets van de cover van *Jimmy Boy, Hollywood*.**

***Rechts*, Potloodschets van plaat 74 van *Jimmy Boy, Hollywood*.**

Potloodschets van plaat 53 van *Jimmy Boy*, *Hollywood*.

beleven aan *Jimmy Boy*. Ik werk nu 8 à 10 jaar. Ik heb zoveel geleerd. Een opleiding is belangrijk, maar eigenlijk leer je het vak pas door het te doen. Ik wil zeker nog één Jimmy maken. En dan neem ik misschien een pauze van een jaar om iets in de realistische richting te doen, met meer uitgesproken karakters – zowel qua psychologie als qua tekeningen – en in een heel andere stijl. Het moet expressiever worden, maar ook weer niet te karikaturaal. En er mag zeker humor inzitten.
Soms zou ik meer willen schrijven. Voor Philippe, want ooit zullen wij samen een album maken. Dat is onvermijdelijk. Maar ook het schrijven van scenario's voor andere tekenaars lijkt me leuk.

Je hebt toch voor Philippe het scenario voor het verhaal De dame van zwaarden **uit het album** De dame, de zwaan en de schaduw **gemaakt?**
Dat was een samenloop van omstandigheden. Ik had zin om iets samen te doen. Philippe had een verhaal, maar dat was niet lang genoeg om een album te vullen. Vervolgens heb ik een verhaal geschreven voor nog eens 24 bladzijden. Het speelt zich af in Mexico, een idee dat ik niet kwijt kon in *Jimmy Boy*. En het schrijven voor Philippe ging me goed af. We hebben dezelfde interesses. We worden natuurlijk beïnvloed door elkaar. Dat is vroeger anders geweest. Als je onze oude platen naast mekaar legt, is er een wereld van verschil. Later zijn onze stijlen steeds dichter bij elkaar gekomen.

Ik vind dat jouw laatste album hetzelfde kleurenpalet kent als Philippes laatste album, Halona**. Is dat één van die invloeden?**
(David begint te lachen) Nee, ik heb mijn laatste album niet zelf ingekleurd. Maar de

Calamity

Heb je nooit de behoefte een strip met een heldin **te maken, zoals bij voorbeeld** *Chantal de Spiegeleer* **met** Madila**?**
Toch wel, maar dan eerder in een one-shot. En het zou een volwassenen vrouw moeten zijn die de hoofdrol speelt in een historisch verhaal, ofwel in een verhaal met een zeer actuele setting.
Ik heb Chantal een keer of twee ontmoet. Sympathiek mens, maar zij blijft met *Madila* opzettelijk in een vrouwelijke wereld. Het speelt altijd in typisch vrouwelijke decors, en daarbij zit er te weinig diepgang in haar verhalen.
Ik speel eigenlijk met het idee om ooit eens iets met de figuur **Calamity Jane** te doen. Zij was een hele sterke vrouw, eigenlijk één van de eerste feministes. Haar brieven aan haar dochter vertellen veel van haar als vrouw, en hoe zij zich overeind houdt als vrouw in een mannenwereld.

Heb je al iets concreets?
Nee. Ik begin namelijk nu pas plezier te

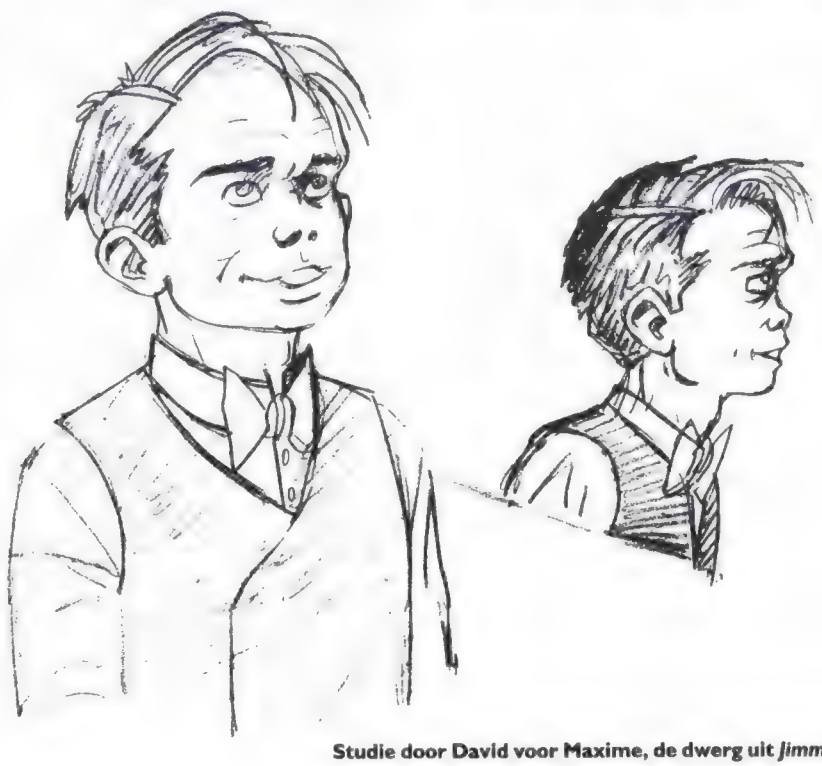

Studie door David voor Maxime, de dwerg uit *Jimmy Boy*.

eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat het dezelfde inkleurder is die ook *Halona* heeft gedaan. Iemand die ik goed ken. Hij voelt het verhaal van Hollywood prima aan. Hij kent Jimmy Boy heel goed en begrijpt de toon. Ik heb dan ook heel weinig kritiek op zijn kleurgebruik. Hij vertelt met kleuren.

Buitenland

Hoe zit dat met Jimmy Boy **in het buitenland?**
De strip verschijnt in het Frans en het Nederlands uiteraard. Maar in Duitsland worden ook alle albums uitgegeven. In Portugal zijn alleen de delen 1 en 2 uitgebracht. Het wordt afwachten voor de andere delen. In Spanje wil het niet zo lukken. Maar die hebben dan ook zelf een erg sterke grafische cultuur. Die zitten heus niet te wachten op strips uit België.

Moet jij door die buitenlandse uitgaven opletten met wat je vertelt? Zijn er thema's die gevoelig **liggen? Of zinspelingen die verkeerd begrepen kunnen worden?**
Niet echt. Er was ooit een Franse journaliste die in één van mijn verhalen aanstoot nam aan het samenwonen van blanken en zwarten. Dat is spijkers op laag water zoeken. Problemen met racisme bestaan alleen bij volwassenen, niet bij kinderen. Dit voer ik ook door in mijn strips. Ook als het over omgekeerd racisme gaat. En bedenk dat mijn strips fictie blijven. Racisme speelt geen grote rol in *Jimmy Boy*. Bovendien moet ik er ook niets van hebben.

Philippe

Ik richt mij tot ***Philippe Berhet*** *en probeer een brug te slaan door een vergelijking te trekken tussen zijn werk en dat van David. Ik wijs hem erop dat David meer in hetzelfde spoor blijft, aan langere opdrachten werkt.*

Philippe Berthet: Ja, ik vlinder meer. Dominique leeft al jaren met haar personages samen. Ze leidt een soort tweede leven. Ik begin steeds weer van nul af aan. Dat houdt me wakker. Ieder nieuw album is een uitdaging. Ik heb mijn carrière niet uitgestippeld. Ik hou van afwisseling in mijn werk en mijn verhalen. Het moet ludiek blijven. Ik moet kunnen veranderen van stijl, van scenarist ...

Schets voor *Pin-up*.

Je werkt tegenwoordig samen met Yann**.**
Yann heeft het scenario geschreven voor mijn nieuwe reeks *Pin-up*. Hij kwam aanzetten met een verhaal dat tussen de twee wereldoorlogen speelde. Het worden totaal drie albums met parallel lopende verhalen.

Schetsen voor *Pin-up*.

Dat hebben we zo afgesproken met Dargaud.

Waarom Dargaud en niet Dupuis?
We hebben onze voorstellen voorgelegd aan Dupuis, Dargaud en Casterman. En Dargaud toonde het meeste interesse.

Hoe reageerde Dupuis op die nederlaag?
Slecht ... (er volgt een lange stilte)

Het werd dus geen dik album, maar drie delen?
(met een monkellachje) De delen heten alledrie *Pin-up*, maar hebben elk een afzonderlijk nummer. De covers blijven sober en lijken op elkaar. De context is de oorlog. En het accent ligt op de vrouwen die tijdens die oorlog thuis moeten blijven. Zo is er bij voorbeeld Joe, die als piloot de V.S. verlaat. Zijn vriendin wordt model voor een striptekenaar, die een krantestrip maakt. Joe leest die 'dailies', vindt ze fantastisch en wordt verliefd op de heldin, zonder te beseffen dat het zijn eigen vriendin is. Maar de lezer krijgt ook sfeerbeelden voorgeschoteld van schilders die vliegtuigen versieren met pin-ups. De sfeer is vergelijkbaar met de oude Amerikaanse films uit de jaren veertig: dramatische verhalen met een komische ondertoon.

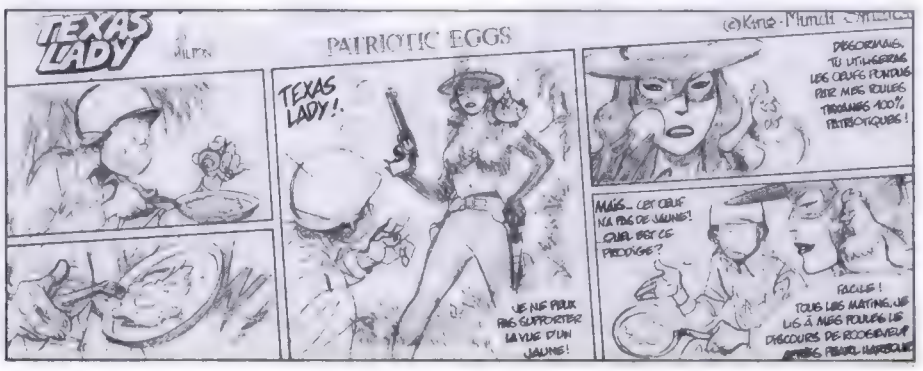

Tekening voor *Halona*.

Grappig wordt het niet, maar de personages zijn vloeiender en zachter dan in mijn gebruikelijke strips. Ook hun karakters zijn meer uitgediept dan anders.

Worden het drie albums met een open **einde?**
Nee. Het is eigenlijk één lang verhaal dat in drieën is gehakt. Wij hebben ook geen moeite gedaan om aan ieder album een slot te maken. Ze houden gewoon op, om in het volgende deel zonder overgang verder te gaan. Omdat lezers echter niet houden van een abrupt einde, hebben wij besloten om de drie delen binnen het jaar op de markt te brengen: nu een deel, in april volgend jaar weer één en het laatste in oktober '95. Er mag weinig tijd tussen zitten.

Legt dat geen geweldige druk **op je werkritme?**
Ik ken die periode uit de geschiedenis. En ik heb al eens vaker iets over Amerika gemaakt ... Maar nee, ik hoef niet opvallend harder te werken. Ik ben er trouwens al een half jaar aan bezig. En we zien wel ... als het aanslaat, maken we er misschien een langere reeks van.

Kneepjes

Heb je nooit eerder aan een serie **gedacht?**
Ik heb *De P.I. van Hollywood* gemaakt, maar ik ben ermee gestopt. Dupuis wilde er een soort **Agatha Christie**-verhalen van maken. Ik hou echter meer van **Raymond Chandler**. Het mag best wat grimmiger.

Was dat de reden dat je zo vaak van scenarist veranderde, omdat je zelf niet blij **was met die reeks?**
Nee, dat is toeval. Dat was een spontane evolutie. Maar ik denk dat ik een beetje opzie tegen reeksen. Net zoals ik bang ben van schrijven. Ik voel mij geen scenarist.

Toch heeft Halona**, je debuut als scenarist, een ijzersterk verhaal.**
Ik heb natuurlijk na al die jaren wel een paar kneepjes van het schrijversvak onder de knie. *Halona* heb ik uitgeschreven met behulp van vele, op kaartjes genoteerde aantekeningen. Mijn tekentafel lag vol met al die kaartjes, netjes parallel gerangschikt en chronologisch geordend. Het moeilijkste was het wanneer de verhaallijnen zich kruisten.

Voor wie het verhaal niet kent: Nathan Bridge wordt gearresteerd voor een seriemoord. Hij vertelt zijn gevangenispsychiater dat hij een tweelingbroer heeft die de dader is. Het hele verhaal is gebaseerd op dualiteit: heden en verleden, droom en werkelijkheid, waarheid en leugen. En de tweeslachtigheid kan zelfs doorgetrokken worden op Berthet zelf: tekenaar en scenarist, Francofoon en Amerikanofiel.

Het was geen gemakkelijk **album. Hoe werd het ontvangen?**
Vooral in de Vlaamse pers erg goed. Ik ben in mijn verhaal erg ver gegaan met experimenten. Veel lezers vonden dat prachtig. Maar ik hoor soms bij signeersessies mensen in de rij discussiëren. Ze worden het niet eens over de dader. Is hij gek en verzint hij het bestaan van een tweelingbroer? Of is die broer werkelijk de dader?

Pagina-opzet voor plaat 60 en 61 van *Halona*.

En? Ik kom er ook niet uit. Wie is de dader?
Nathans broer natuurlijk.

Hoezo, 'natuurlijk'? Het verhaal is toch een relaas van een verwarde persoon. Hij kan toch alles verzonnen hebben?
(Berthet raakt even van zijn à propos) Jaaah ... Nu je het zegt. Maar voor mij is Nathan onschuldig. Hoe dan ook. De lezers en recensenten die kritiek uitoefenden, hadden vooral problemen met het open einde. Ze vonden het verwarrend.

Heb je nog de ambitie **om meer scenario's te schrijven?**
Ik wil daar voorlopig even niet aan denken. Ik wil tijdens *Pin-up* even niks anders aan mijn hoofd. Als er spontaan een verhaal zou opduiken, maak ik er misschien wel een album van. Maar er is nog niets concreets. Ook het album dat we samen zouden maken – Dominique en ik – is nog niet reëel. Als het er ooit van komt, dan speelt het *niet* in Amerika, zoals zoveel van onze andere verhalen. En dan wordt het *niet* gesitueerd tussen de jaren twintig en vijftig, zoals zoveel van onze andere verhalen ...

En stap je dan ook af van jullie vrijwel identieke tekenstijl en dito kleurgebruik?
Het moet iets nieuws worden. Voor allebei. Het moet een verrijking worden. We willen er iets van leren. Er moet een soort derde stijl ontstaan.

Brieven

NZH-stripprijs 4

Mijne heren,
Dit behoort ook nog tot de mogelijkheden:

Als schrijver van klinkklare onzin,
Leeft hij er met velen in onmin.
Had 'mijnheer' Van der Wyck
Maar de durf van Van Speijk.
Dan ging hij vrijwillig de lucht in.

Mechanicus

P.S. See you in court, pal!

DE BANK? AH, GOEIE VRAAG. IK HEB GEEN FLAUW IDEE, BAMBINO. IK BEN HIER NOG NOOIT EERDER GEWEEST
KRISTUS TONIO, DAT FLIK JE ME IEDERE KEER, ALS WE ERGENS 'N BANK GAAN BEROVEN. DAN IS HET WEL DE BEDOELING DAT WE WETEN WAAR DIE BANK IS!
EASY BABY EASY
IK VRAAG HET WEL AAN DIE POSTBODE DAAR
MI SCUSI SIGNOR EEN VRAAGJE
EEN SMERIS DIE IDIOOT VRAAGT DE WEG AAN 'N SMERIS!
DE BANK? HO, DAAR BENT U VLAK BIJ HOOR. ALS U NU HIER RECHTS GAAT EN DAN DE TWEEDE STRAAT LINKS NEEMT, DAN RIJDT U ER RECHT OP AAN
CAPITO SIGNOR, GRAZIE
WAAROM VERTEL JE ER NIET METEEN BIJ DAT WE DIE BANK GAAN BEROVEN
ZAL IK JOU 'S WAT ZEGGEN AMIGO.
JE BENT VEEL TE ZENUWACHTIG VOOR DIT BEROEP. WAAROM GA JE DE OMSCHOLING NIET IN?
SHUT UP, TONIO. WE ZIJN ER
BANK
NOU WAT ZEI IK JE, BAMBINO? 'N FLUITJE VAN 'N CENTIMO. HET IS NU ALLEEN NOG MAAR 'N KWESTIE VAN SNEL WEGWEZEN.
DE SNELSTE WEG NAAR DE SNELWEG. EH, EENS KIJKEN ALS U NU HIER LINKSAF GAAT EN DAN..
SI
DE ZENUWEN IK KRIJG DE ZENUWEN VAN DIE GOZER!
JE KOFFIE IS BIJNA KLAAR FREEK, MAAR VERTEL 'S, IS ER NOG IETS OPWINDENDS GEBEURD IN ONZE BRAVE GEMEENTE?
RUSTIG MIRZA
IETS OPWINDENDS? WELNEE JE HELPT 'S IEMAND DE STRAAT OVER. WIJST EEN PAAR VREEMDELINGEN DE WEG. GELOOF ME BRAM DAT BAANTJE VAN MIJ IS 'N MAKKIE.
RADIO NIEUWSDIENST A.N.P. ..HEDENMIDDAG...
...HEBBEN TWEE GEWAPENDE MANNEN MET 'N BUITENLANDS ACCENT DE BANK VAN ZUURHUISVLEDDERVEEM BEROOFD, VAN DE DADERS ONTBREEKT TOT NU TOE IEDER SPOOR...
IK WIL NIET VEEL ZEGGEN, FREEK, MAAR VOOR IEMAND MET ZO'N MAKKELIJK BAANTJE KOM JE BEHOORLIJK GESTRESST OVER.
...SPORT...

ZUURHUISVLEDDERVEEM

Jaren geleden kwam **Cees de Groot** van – toen nog uitgeverij Oberon – op een lumineus idee: koppel twee succesvolle stripmakers aan elkaar en laat deze dubbel succesvolle team-up los op een nieuw project, dat daardoor bij voorbaat een succes zal zijn. **Peter de Smet** en **Gerrit de Jager** werden benaderd voor een eerste poging.

Helaas functioneerde het duo niet naar behoren, vanwege het feit dat De Jager huiverig was om z'n naam te verbinden aan een nieuw project – waarvan nog niet bekend was aan welke media dit zou worden aangeboden – terwijl hij op dat moment reeds werkte voor Nieuwe Revu. De Jager wilde wel een keertje

MEDEPLICHTIG IK BEN MEDE-PLICHTIG AAN EEN MISDAAD MIJN CARRIÈRE IS GEBROKEN.
NOG KOFFIE ? OF LIEVER IETS STERKERS
?
VOORUIT, NEEM ER NOG EENTJE. DAAR KNAP JE VAN OP
FREEK AAN DE DRANK? WAT IS ER GEBEURD?
SNORT
JE KUNT HET 'N BEDRIJFS-ONGEVAL NOEMEN.
VANMIDDAG IS DE BANK BEROOFD EN FREEK HEEFT DIE LUI DE WEG GEWEZEN. EERST NAAR DE BANK EN LATER NAAR DE SNEL-WEG
OCH JEETJE
JAKKES FREEK, DOE NIET ZO ENG
IK GA ME VERHANGEN.
LAAT DIE JONGEN TOCH.
WAAROM GA JE ER NIET ACHTERAAN? JE WEET HOE ZE ER UITZIEN. MISSCHIEN KRIJGEN ZE PECH MET HUN AUTO EN KUN JE ZE ARRESTEREN
JE HEBT GELIJK. IK VORDER HET EERSTE DE BESTE VOERTUIG EN ZET DE ACHTER-VOLGING IN.
?
ZIE JE NOU WEL.
PRIVÉ
MET EEN BEETJE AAN-MOEDIGING IS FREEK BEST EEN GOEIE POLITIE-AGENT
MISSCHIEN HEB JE GELIJK, MAAR IK HEB ZO M'N TWIJFELS.
?
?
PIOEW PIOEW.
PIN PON PIN PON
PIOEW

brainstormen, maar daar moest het bij blijven.

De brainstormsessie resulteerde in het idee een dorpsgemeenschap te verstrippen; een dorpsgemeenschap die zou bestaan uit unieke stereotiepen. Eén rechter, één politieman, één inbreker, één junk, één zware crimineel enzovoort. Op deze manier kon grote-stadsproblematiek worden teruggebracht tot een miniatuurgemeenschap.

Van de strip werden 4 titelloze pagina's gemaakt, die los van elkaar gelezen konden worden, maar toch een onderling verband hadden. De 3e (over een politiecommissaris) en 4e gag (over een junk) zijn spoorloos. De eerste twee pagina's staan in dit nummer van Stripschrift.

Uiteindelijk bleek het idee van De Groot een doodgeboren kindje, maar wie weet … er bestaat nog zoiets als reanimatie.

Ieder jaar rolt er wel een meesterwerk uit de Disneystudio's. Maar de absolute tekenfilmklassieker uit Amerika, waar iedereen al vijftig jaar op zit te wachten, is nu eindelijk op video: *Sneeuwwitje & de zeven dwergen*. **Een verhaal van de gebroeders** Grimm **dat onsterfelijk werd gemaakt door een Amerikaan die door één van zijn animatoren omschreven wordt als een kind met Kerstmis.** Marc Davis **is één van de 'nine old men' uit de legendarische cartoonfabriek. Hij is ruim tachtig jaar en heeft nog meegewerkt aan** Sneeuwwitje. **Het was 1935.**

MARC DAVIS

door
ARNEL LEFEVERE

Marc Davis: Ik ging bij Disney werken op 2 december 1935. Ze waren toen al meer dan een jaar bezig aan *Sneeuwwitje* en het zou nog tot 1937 duren voor de film uitkwam. Dat was het begin van mijn 43-jarige carrière bij dat bedrijf. Ik werd één van de 'nine old men'.

Iedereen heeft het altijd over die 'nine old men'. **Wie zijn dat?**
Toen die uitdrukking door **Walt Disney** gelanceerd werd waren wij nog jonge kerels. Dus helemaal niet oud. Maar het is een gezegde dat president Roosevelt ooit gebruikte tijdens een belangrijke rechtszaak. Die omschrijving van negen mannen is toen bij Disney een eigen leven gaan leiden. Walt sprak altijd in die termen over ons.

Er zijn nu nog vier van die negen animatoren in leven: **Frank Thomas**, **Ollie Johnston**, **Ward Kimball**, *en* **Marc Davis** *dus. Hij kreeg in 1988 de Disney Legend Award.*

U bent nu een legende**, maar u begon uw loopbaan als hulpanimator. Welk** gevoel **gaf dat om als jonge kerel voor Disney te werken?**
Magic! Het was geweldig dat je mocht bijdragen aan de magie die daar werd gemaakt. Er werd geëxperimenteerd met grafische kunst. Omwille van die uitdaging wou ik daar werken. Het betaalde niet geweldig en je had geen zekere toekomst. Je deed het vooral voor de lol. We waren jong en amuseerden ons.

Sneeuwwitje **was de eerste lange animatiefilm. Maar wat is uw favoriete film?**
Sneeuwwitje. Omdat er zoveel liedjes inzitten die je nu nog probleemloos kan meefluiten.

'The Nine Old Men' als middenveertigers, twaalf jaar nadat ze die eigenaardige titel kregen: v.l.n.r. Ward Kimball, Eric Larson, Frank Thomas, Marc Davis, Ollie Johnston, Les Clark, Milt Kahl, John Lomisberg en Woolie Reitherman.

Maar ook om het verhaal en het feit dat het toen zo'n gebeurtenis was. Weet je trouwens dat wij toen een Oscar hebben gekregen zoals er nog nooit één geweest is, en er ook nooit meer één zal zijn: één grote en zeven kleintjes.

Waarom sprak die film toen zoveel mensen aan?
Het was een tekenfilm met echte emoties. Walt wou echte karakters met hun eigen gevoelens. Als het niet 'echt' was, dan wilde Walt er niets van weten. Zo heeft hij ooit een Oscar gekregen voor de korte film *Toot, Whistle, Pluck and Boom* uit 1953, een film over het maken van muziek. Hij vond die Oscar de minst belangrijke onderscheiding die hij had. Omdat er geen emotie in dat filmpje zat.
Er waren toen nog andere animatiestudio's bezig met baanbrekend werk. *Mister Magoo* en *The Pink Panther* werden populair. Maar dat interesseerde Walt niet. Dat waren maar bewegende stripfiguren. Daar zat geen gevoel in. Walt wilden dingen tot leven brengen. Het Engels woord 'animate' betekent trouwens 'tot leven brengen, een ziel geven'. Dat nam Walt heel letterlijk.

Walt Disney **wordt altijd afgeschilderd als een aardig en attentvol man. Wat klopt er eigenlijk van die** mythe**?**
Hij was wel charmant, hij kon mensen overtuigen door zijn ongebreideld enthousiasme. Het was zelfs zó, dat zijn oudere broer Roy – de financiële directeur van de Disney Company – Walt er bij riep als hij de geldschieters op een vergadering niet kon overtuigen. Walt trok hen moeiteloos over de streep. Maar hij was wel wispelturig en ongeduldig.

Hoe was het om voor zo iemand te werken?
Niet altijd even gemakkelijk.
Hij hield van succes en was een onvoorstelbare perfectionist. *Fantasia* bij voorbeeld begon pas geld in het laatje te brengen na Disney's dood. Walt vond het verschrikkelijk dat zo'n artistieke film niet aansloeg. Ik waagde het eens om voor te stellen een tweede Fantasia te maken. Om puur artistieke redenen. Dat voorstel werd bikkelhard afgeketst. 'De aandeelhouders zouden mij vermoorden', hield Walt mij voor. Hij kon erg hard zijn tegenover zijn werknemers. Ik werkte er al meer dan een jaar toen ik het eerste persoonlijke contact met Walt had. Walt liet mij in een projectiekamer bij zich roepen. Hij had wat schetsen onder ogen gekregen, die ik gemaakt had voor *Bambi*, een film die toen al op stapel stond. Hij vond ze goed en wou wel eens weten wie die Marc Davis was. Ik werd meteen tot animator gepromoveerd.

Wat was uw bijdrage aan Bambi**?**
Ik heb Stamper het konijn gemaakt. Maar ook andere karakters bedacht, hun uitzicht bepaald en gedragingen uitgezet. Ik lette ook op de continuïteit van het verhaal.

***Sneeuwwitje*, Davis' favoriete film omdat je zoveel liedjes probleemloos kan meefluiten.**

Bij Sneeuwwitje **en** Bambi **stond uw naam niet op de titelrol.**
Ach... ik heb nog een hoop leuke dingen gedaan. Veel van mijn collega's zagen in mij de beste animator van de vrouwelijke vormen. Van mijn hand zijn bij voorbeeld Sneeuwwitje zelf, Assepoester, Doornroosje en haar gemene stiefmoeder, het feetje Tinkerbel uit *Peter Pan* en Cruella de Vil.

Tinkerbel uit *Peter Pan*.

Cruella is mijn favoriete karakter. Zij was de gemene vrouw uit *101 Dalmatiërs*. Ik moet toegeven dat ze geen magie had. Maar ze was flamboyant. Ze had een expressief karakter, een agressieve mimiek en wilde bewegingen. Ze dróeg de hele film.
Ik ben er trots op dat ik iets heb bijgedragen aan de kijkcultuur van het publiek. Ik besef dat mensen plezier hebben in karakters die ik heb gemaakt.

Stel dat Sneeuwwitje **nu als nieuwe film zou uitkomen, en dat het niet de eerste avondvullende tekenfilm uit de geschiedenis zou zijn; zou het publiek er dan nu nog zo massaal** plezier **aan beleven?**
Zeker. Omwille van de emotie. Ik herinner mij nog dat mensen spaarden om de film te gaan bekijken. Er heerste toen een depressie in Amerika en niemand had geld om naar de cinema te gaan. Een kaartje kostte normaal 10 dollarcent. Voor *Sneeuwwitje* moest je 25 cent neertellen ...

Davis' vrouw Alice – die een opvallend stuk jonger is – komt tussenbeide met een anekdote:
'Toen de film begon te lopen werd ik net vijf jaar. Wij waren toen zo arm dat ik als enige naar de film mocht. Ik had het geluk dat ik als eerste van de vijf kinderen jarig was en een

'Bij *Bambi* heb ik naast andere figuren ook Stamper het konijn gemaakt.'

kaartje cadeau kreeg. Er waren kinderen in mijn klas, die zakgeld spaarden voor de busrit tot aan de bioscoop waar de film draaide. Dan konden ze tenminste zeggen dat ze de affiches van *Sneeuwwitje* hadden gezien.

De opgeklopte hysterie **die rond iedere nieuwe Disneyfilm ontstaat is dus eigenlijk niet nieuw?**

Marc Davis: Nee. Maar de hele filosofie is natuurlijk veranderd. Na de dood van Walt in december '66, viel de Company in een put. De koning was dood, maar er was geen opvolger. Na mislukte films als *Oliver*, *The Fox and the Hound* en *Basil, the great Mousedetective* vond een herstructurering plaats. Het bedrijf kreeg nieuwe mensen en er werd een nieuwe koers uitgestippeld. Films als *The Beauty and the Beast*, *Aladdin* en *The Lion King* verkopen waanzinnig. Ze verdienen geld als slijk.

Wilt u daarmee zeggen dat geld verdienen tegenwoordig belangrijker **is dan prachtige films maken?**

Precies. Die moderne films boeien mij nog maar matig. Regelmatig moet er een nieuwe prent geleverd worden. De charme en het experiment zijn er uit. Vroeger mochten er bij voorbeeld geen slang-woorden – bargoens – en geen scheldwoorden gebruikt worden. Ook obscene gebaren of handelingen die verkeerd konden worden begrepen, waren uit den boze.

In 1978 ging u met pensioen. Maar tussen uw laatste tekenfilm – 101 Dalmatiërs **uit 1961 – en uw pensioen werkte u voor de Disney-pretparken.**

Ik ben altijd beter geweest in het bedenken van dingen dan in het uitvoeren ervan. Walt vroeg mij of ik attracties wou bedenken voor de parken. Ontwerpen heb ik altijd graag gedaan. Ik kreeg de kans om decors en figuren te ontwikkelen. Ik ben verantwoordelijk voor *The Pirates of the Caribbean*, *It's a small world* en *Het behekste huis*.

U had ook een vinger in de pap in EPCOT.

Het oorspronkelijke idee voor het technologiepark komt van Walt zelf. Hij bedacht tientallen jaren geleden al hele steden met gadgets die nu realiteit zijn geworden. Treinen en trams die aan een rail boven de grond door de stad rijden, en het verkeer niet hinderen; rollende voetpaden, om het de voetgangers zo makkelijk mogelijk te maken tijdens het winkelen.

In de Disneyparken van Florida, Tokio en Parijs loopt een rollend voetpad van de uiterste hoek van de bezoekersparkeerplaats naar de hoofdingang.

'Nu houd ik mij nog bezig met speciale project voor EPCOT en het Japanse park.' verduidelijkt Marc Davis.

Bovendien is hij nog raadgever voor kunstboeken van de Disney-uitgeverij. Veel luxe-uitgaven staan vol met zijn tekeningen. Maar hij vult zijn tijd tegenwoordig vooral met schilderen en tekenen. 'Ik werk op dit moment aan een boek over Nieuwguinese cultuur. Het land en zijn inwoners zijn fascinerend. Het is de laatste primitieve cultuur die de wereld zal zien. Ik probeer hun leven vast te leggen voor de toekomst.'

***Sneeuwwitje* kreeg een zeer bijzondere Oscar: één grote en zeven kleintjes.**

Er is in al die jaren dus niks veranderd: Davis heeft altijd rijke karakters willen bewaren voor het nageslacht.

Sneeuwweetjes

- De produktie begon in 1934, werd voltooid in 1937 en de première van *Sneeuwwitje* was in december van dat zelfde jaar. De film werd verdeeld in 1938 en won een Oscar in 1939, die werd uitgereikt door **Shirley Temple**;
- Meer dan 750 Disney-mensen werkten aan de film, waaronder:
  - 32 animatoren;
  - 102 assistent-animatoren;
  - 107 in-betweeners (mensen die de tussendoorscènes zonder de belangrijke figuren maken);
  - 20 lay-outmensen;
  - 25 achtergrondschilders;
  - 65 animatoren voor speciale effecten zoals rook, water en wolken;
  - 158 mensen die de potloodtekeningen in inkt zetten of met verf inkleuren;
- De muziek werd uitgevoerd door 80-koppen-tellende orkest;
- De film bestaat uit ruim 250.000 tekeningen; met alle schetsen en kladtekeningen inbegrepen zijn er dat 2 miljoen;
- Door scheikundigen en inkleurders werd maanden gezocht op de 1500 kleuren die voor de film werden gebruikt. Maar de vrouwen van de inkt-en-kleur-studio waren niet blij met de kunstmatige rode wangen en strenge opmaak van Sneeuwwitjes gezicht. Zij begonnen het gelaat in te kleuren met echte rouge en mascara. Walt Disney vond dat nog zo slecht niet maar was bang dat de vrouwen niet consequent zouden inkleuren. Eén van de inkleursters antwoordde: 'Meneer Disney, wat denkt u dat wij al jaren, iedere dag van ons leven gedaan hebben?'
- *Sneeuwwitje* werd slechts door *Gone with the Wind* ingehaald als best verkopende film.

ANIMATION ART

De bij dit artikel gebruikte tekenfilmcels zijn ter beschikking gesteld door Lex van Campen **van Animation Art te Amsterdam, en zijn ook aldaar te koop. Info: 020-6277600.**

In het Imax Waterstad Theater, Leuvehaven 77 te Rotterdam is tot en met 29 december een unieke Walt Disney**-verkoopexpositie te bewonderen die onder andere bestaat uit zéér exclusieve collectors-items zoals origineel artwork en handgeschilderd limited-editionmateriaal van onder andere** *Sneeuwwitje*, *Mickey Mouse*, *Donald Duck*, *The Lion King*, *The Little Mermaid*, *Aladdin* **en** *Pinocchio*. **Verder is** Carl Barks **vertegenwoordigd met zeefdrukken, die door hem persoonlijk zijn gesigneerd.**

Geopend: dinsdag tot en met vrijdag van 13.00-16.30 en van 18.00-23.00 uur; zaterdag, zon- en feestdagen van 12.00-17.00 uur en van 18.00-23.30 uur.

Bits&Pieces

Rebus

Een krant plaatst foto's van brandende autowrakken. Van neerstortende vliegtuigen. Of van op overwegen vermorzelde fietsers. Schrijft dan de Minister van Verkeer: 'Krant wilt u dat niet meer doen? Wilt u vragen of de fotograaf even z'n lens dichthoudt? Het is namelijk zo demoraliserend voor onze vliegeniers als ze al dat 747-schroot zien liggen. Worden ze zo onzeker van. Doet u maar wat foto's van verwelkte tulpen en gebroken klompen. Da's ook erg, maar het demotiveert onze vliegende jongens niet'.

Dat kunt u zich niet voorstellen, hè? Nee, ik ook niet! Het gebeurt gelukkig ook niet.

Of wat dacht u van een stevig artikel over belastingfraude? En vooral de uitleg in drie lessen, hoe je zelf belasting moet ontduiken. Staat in allerlei magazines. Schrijft dan de Minister van Financiën: 'Brave redactie, zou u dat nooit meer willen opschrijven! U bevordert zo de fraude, hoor! Als u het niet zou opschrijven worden alle mensen weer eerlijk'?

Ook dat kunt u zich niet voorstellen, hè? Zo'n kwezelende minister. Gebeurt dus ook niet.

Wat gedacht van Studio Sport. Als er tijdens de voetbal weer eens lekker met de M.E. wordt gekleund in één of ander vak S of M. Met flink wat dooien en gewonden. Pent dan de camera naar de vrolijk bierdrinkende skaiboksjes? Nee, natuurlijk. Dan worden er dooien en bloed getoond. Live! En liefst in slow motion herhaald. Schrijft dan de Minister van Justitie? Of beperkt het journalistieke metier zichzelf enigszins. Ik denk het laatste. Daarna zeurt er hooguit nog één Nordholt-aanhanger door over het over de schreef gaan van de pers. Meer niet.

Maar welke Minister gaat nu over strips? Geen één toch. Of?

Wat zegt u? Cultuur? Laat me niet lachen. Die barbaren vinden strips niet abstract genoeg. En ze kunnen er niet genoeg subsidie in kwijt. Die geldpotten moeten jaarlijks leeg. Dus hooguit stimuleren ze reclame op strippenkaarten. Ze weten niet eens dat je die strips alleen kunt stempelen.

Onderwijs? Als ze daar het woord ballontekst horen, krijgen ze direct visioenen van leerlingen met graffiti-condooms. Starten een zesdelige schooltelevisie-serie over veilig overspel. En vaardigen zeshonderd oekazes en statistieken uit over het gevaar van puntige viltstiften bij het beschrijven van voorbehoedmiddelen door de gemiddelde veertienjarige. Strips daar snappen ze niets van.

Nee, strips vallen sinds enige tijd onder het aandachtsveld van de nationale veiligheid. Geschrokken van de vele solisten onder de striptekenaars, heeft bij de militaire inlichtingendienst MI-11 het idee postgevat dat er sprake is van een verzameling individuele, subversieve cellen. Kleine RaRatjes dus. Bijeengehouden door een razendknap netwerk van faxen en telefoons. Moeilijk te bespioneren met richtmicrofoons, omdat de meesten nog verder weg wonen dan het dichtstbijzijnde hunebed. Maar o zo gevaarlijk. Want ze communiceren niet met volwaardige vlugschriften in commerciële krakerstaal. Nee, ze brengen beelden over. Beelden nog erger dan televisie. Nog erger dan Rambo. Deze geheime beeldtaal vormt een bedreiging voor de samenleving. Volledige ontwrichting dreigt door de beeldverhalen.

Als Eric Schreurs een Amsterdamse temeier soppend over een paaltje laat zakken, wordt dat geïnterpreteerd als een directe ondermijning van het nationale parkeerbeleid. Niet vóór, maar op de palen parkeren, zo luidt de geheime beeldtaalboodschap.

En als Doorzons Kees en Arie Bleekjes vrolijk door een weiland wandelen, wordt dat gezien als een verkapte provocatie van het landelijke asielzoekersbeleid. Nee, strips vallen nu echt onder de nationale veiligheid.

Volstrekt panisch werden ze in Den Haag toen het AD paginagroot ging. Indammen, verkleinen, wegpoetsen, was de reactie bij MI-11. Nu het AD inderdaad onder grote druk van buitenaf de zaak weer heeft verkleind, haalt men opgelucht adem. Een paar dagen voor dit AD-besluit was in De Stamgasten één levensgrote, overvolle Ark van Noach te zien. En MI-11 zag deze ark als een verkapt signaal voor orthodox communistische infiltranten om naar Nederland te komen. Voor MI-11 was de betekenis van het beeld helder: 'S.O.S. Bundel de krachten. Bezet het IJsselmeer met uw boot'.

Het AD ging overstag. Maar er was meer. In het geheim. En al veel eerder. Men fluistert: er is een zwaarwichtige brief. Van iemand die minister is geweest. U weet wel. Een sociaal-DEMOCRATISCHE meneer met een hartverwarmend hoofd waar geen helm op past. Met snor. Van die partij die zoveel openbaarheid van bestuur en vrijheid van meningsuiting in haar soep doet. Hij schreef, zo gonst het, een brief. Aan het AD. Ik ken alleen de strekking. Want zelfs Hanco Kolk krijgt geen afschrift. Alleen de strekking dus.

'Best AD. De strip Meccano is ondermijnend voor het moreel van onze VN-troepen in voormalig Joegoslavië. Onze jongens in den vreemde raken daardoor zeer gedemotiveerd.'

Hier lijkt sprake van achterbakse pressie van hogerhand om de artistieke vrijheid te beperken. Daar denkt dus echt iemand dat troepen te velde ondersteboven raken van een beeldverhaal. Notabene in het AD. Dat uiteraard in oorlogstijd op elke straathoek in Bosnië te koop is. Nee, al die kapotgeschoten mensen voor hun tentje storen niet zo. Daar wen je wel aan. Maar die strips, oei, dat verontrust pas de innerlijke mens. Daar wordt de Nederlandse soldaat erg depri van.

Even dacht ik dat ik gek werd. Maar dat is niet zo. Anders had ik nu Minister geweest. Van Defensie.

Ben Bits

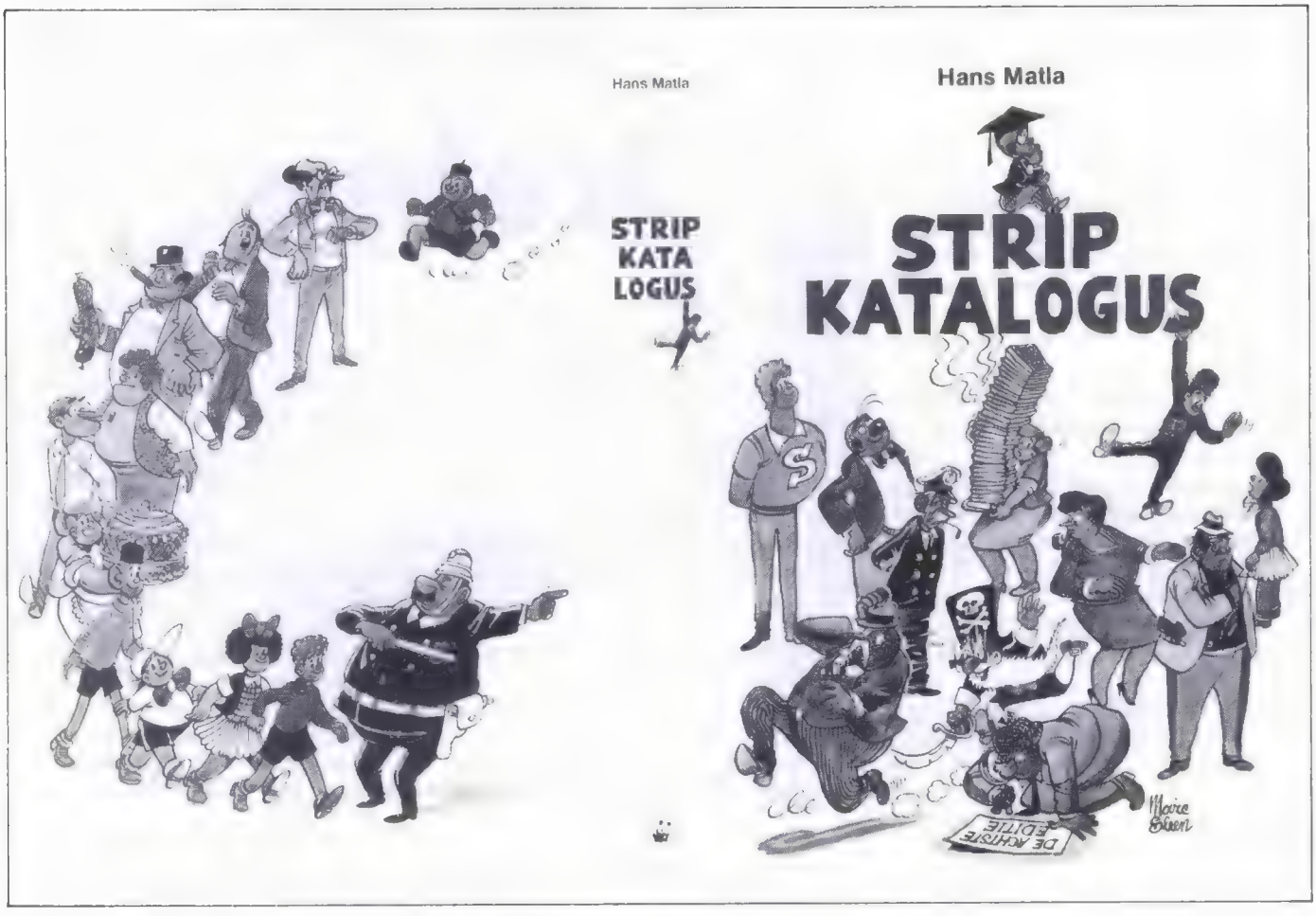

Ik denk er het mijne van...

De stripcatalogus van Hans Matla is de best verzorgde en bibliografisch meest complete ter wereld. De Amerikaanse, Franse en Duitse catalogi kunnen al jaren niet meer tippen aan dit meesterwerk van *Hans Matla*. De aanschaf is een noodzaak voor alle stripliefhebbers, verzamelaars, handelaren, bibliotheken, archieven en iedereen die iets over het Nederlandstalige stripgebeuren wil weten. De catalogus is een robuust, dik en gebonden boek, weegt maar liefst drie kilo, heeft een indrukwekkend formaat en een prachtige coverillustratie (zeker voor een *Sleen*fan als ik). En ook al is de prijs van het boek op een chaotische manier opgeschroefd voor het op de markt kwam, toch vind ik het die uiteindelijke prijs van *f* 150 / Bfr.3000 meer dan waard.

door

JOS HUDDLESTON SLATER

Maar ... het boekwerk is nog niet voltooid. Sterker nog: de stripcatalogus zal nooit helemaal af zijn. En hoewel Matla naar volledigheid streeft, zullen er altijd onvolkomenheden in voorkomen. Sommige daarvan zijn echter te vermijden. In dit stuk wil ik een aantal kanttekeningen plaatsen, die Matla voor latere edities in zijn achterhoofd kan houden.

Prijsstelling

Laat ik beginnen met de grootste misser in de stripcatalogus: de algehele prijsstelling. De prijzen van veel boeken zijn zwaar overtrokken. Op deze manier wordt de prijsstelling voor leken, verzamelaars en handelaren zonder marktgevoel en vakkennis een niet te volgen prijzenfestijn. De waarde van strips wordt door de markt van vraag en aanbod bepaald; de stripcatalogus hoort hier een afspiegeling van te zijn. Als stripwinkelier overzie ik de markt en voel ik aan welke strips veelgevraagd zijn, en welke niet. Ik merk dan ook dat veel prijzen die Matla hanteert niet overeenkomen met de werkelijke handelsprijzen, waarbij het opvallend is dat er weinig te laag geprijsde strips in staan tegenover een overvloed aan te hoog geprijsde strips. Hier een aantal willekeurige voorbeelden van boeken die veel te hoog zijn geprijsd: *Dream is over*, *Chick Bill*, *Buddy Longway*, *Boes*, *Corentin*, de eerste delen van *Conan*, *Dick Bos*, *Stripmix 1987* en *1991*, *Stripdossier*, *Strip Express*, *Strips uit Eppo en Anita*, *Eppo Ekstra*, *Coctail Comix*, *Strips voor Mozambique* en *Marie-Gabrielle*. *Boing*, *Storm*-hardcovers, *Fra Antonio*, *Het Nederlandsch pleeboek* en *Opa Bol* zijn weer voorbeelden van te laag geprijsde albums.

De grootste prijsmisser die Matla – nota bene zelf een striphandelaar – heeft gemaakt is *Dodenlijst* van *Rik Ringers* in de luxe editie, waarvan hij de prijs op *f*250 stelt. Dit album was tijdens de uitkomst van de catalogus via Betapress leverbaar voor *f*80. Een andere grote miskleun is de prijsstelling van Doorzon's doe-het-zelf-dodingsgids. Deze gids is op enkele exemplaren na vernietigd – hoogstwaarschijnlijk na persoonlijk ingrijpen van **Gerrit de Jager** zelf, die zich niet kon vereenzelvigen met de inhoud (op de cover na had de uitgave niets te maken met Doorzon) – en werd *Adrianus Doe-het-zelf-dodingsgids* met dezelfde inhoud. De Doorzonversie is daardoor zeldzaam en zeker veel meer waard dan de aangegeven *f*25, en de *f*30 waarvoor de Adrianus-gids genoteerd staat.

Zelf volg ik de richtprijzen van de catalogus niet meer. De consument nog wel: die is

vaak de dupe, omdat hij denkt met de catalogus voordelen te kunnen behalen. Stel: hij ziet bij een striphandelaar een album liggen tegen een prijs die veel lager is dan die uit de catalogus. Ha, denkt de consument, een koopje. Maar deze prijs ligt nog steeds stukken hoger dan de werkelijke marktprijs. Uiteindelijk betaalt hij dus teveel, terwijl hij in de waan is een leuke aanbieding te hebben gehad.

Mislukkingen

De tweede grote fout in Matla's naslagwerk is de waardebepaling van misdrukken en afgekeurde strips. Op drukkersnorm afgekeurde en daardoor uit de handel genomen strips mogen nooit, als zeldzaam of veel gezocht, hoog gewaardeerd worden. Datzelfde geldt voor de door uitgevers of auteurs afgekeurde strips, op grond van niet gehaalde kwaliteitsnormen. Deze albums zijn grotendeels vernietigd, of hadden allemaal vernietigd moeten worden omdat er iets aan mankeert. Zulke uitgaven horen niet thuis in een catalogus: het zijn mislukkingen. Je kunt ze hooguit als curiosa opnemen.

Matla neemt echter wel een afgekeurde druk als eerste druk op in zijn naslagwerk. En vraagt daar een topprijs voor. Zoiets is belachelijk. Neem bijvoorbeeld *Alain D'Arcy*'s *Satanseiland* van **Hans Kresse**: een door uitgeverij Oberon afgekeurde uitgave, waarvan toch nog 100 exemplaren in de omloop zijn gekomen. Staat genoteerd voor een flinke prijs. Ik noem dat manipulatie: prijs-opklopperij hoort niet in een catalogus thuis. En mensen geloven in zo'n uitgave omdat het een vermelding heeft gekregen. Het beste is om zo'n uitgave in het geheel niet te waarderen, met daarbij de vermelding (-). Dan kan een gek er altijd nog wat voor geven. Wanneer een afgekeurde strip toch nog met toestemming van de auteur of de uitgever in de handel wordt gebracht, zoals *De zwarte griffioen* van *Bakelandt* met een omslag in zeefdruk, dan behoort die 'normaal' gewaardeerd te worden.

Uit de handel

Een heel ander verhaal zijn strips die zijn afgekeurd of uit de handel genomen op basis van censuur, plagiaat, racisme of roofdruk. Deze mogen wel hoog gewaardeerd worden. Hier geldt de 'wet van vraag en aanbod' weer: zo'n album ligt vaak net in de winkel als het teruggehaald moet worden. Van de oplage is dan zo'n 5% verkocht: dit deel blijft in omloop. Er ontstaat dan schaarste, waardoor de vraag omhoog gaat (de vraag groeit ook nog eens extra snel door de publiciteit) en de prijs stijgt. Als willekeurige voorbeelden noem ik hier de *Asterix*parodie *Rammérix le condôme* of *Kuifje in Zwitserland*.

En nu we toch gedeeltelijk in de sfeer van de illegaliteit zijn: het zou een goede zaak zijn als Matla duidelijk aangeeft of een uitgeverij nep is. Een leek weet bij voorbeeld niet dat uitgeverij Unicum (van bij voorbeeld *Cargo: De kalfsleren koffer*, van **Michel Schetter**) een nepuitgever is. Dit soort uitgeverijen zijn illegaal, staan niet geregistreerd bij de Kamer van Koophandel en betalen geen royalties aan de auteurs. Dat lijkt me toch noodzakelijke wetenschap voor liefhebbers, bezitters en potentiële kopers. Matla laat hier de kerk in het midden.

Foto's

Bij de vormgeving valt het mij op dat de afbeeldingen van de albumcovers en de teksten van het hoofdstuk Stripboeken door het papier schijnen. Dat is jammer. Te dun papier, denk ik. 'Nee dezelfde papierdikte als bij de zevende editie, maar toen vielen de foto's over de foto's en de teksten over de teksten. Nu vallen de foto's over de teksten en omgekeerd. Daardoor was het toen minder storend', zegt Matla. Ik moet zeggen dat ik het dunne papier in de vorige editie ook al vervelend vond.

***Alain d'Arcy: Satanseiland* (Kresse, Oberon 1979). Een afgekeurde uitgave die echter wel voor een flinke prijs in Matla staat.**

Wel is het een goede opzet geweest om de albumafbeeldingen naast de tekst te zetten. Dit werkt verhelderend. Daarom stel ik voor dat Matla bij de volgende editie dikker, niet doorschijnend papier gebruikt. Enig nadeel: de catalogus wordt dan te dik om mee te nemen naar beurzen en veilingen. Mijn voorstel is dan ook om een handzame uitgave uit te brengen met een verkorte inhoud. Een dergelijke uitgave van catalogi is in de postzegelwereld inmiddels helemaal ingeburgerd.

Een ander kritiekpunt is het ontbreken van een aan de stripcodering gelijke fotocodering (zodat je direct kan zien welk afbeelding bij welk album hoort, zonder dat je hoeft te tellen. Vooral handig bij grote series). Helaas gebruikt Matla deze sinds de vierde editie niet meer, ondanks dat dit mooier en duidelijker is. Het zal wel nooit meer terugkomen, want volgens Matla kost het te veel tijd en is het niet belangrijk en aanvullend genoeg. Het zij zo.

Indeling

Wat ik bij de opzet van de stripcatalogus mis, is een consequent doorgevoerde lijn. Zo heeft Matla, jammer genoeg, bij deze achtste editie gekozen voor weer een nieuwe indeling. Hij is van een vierletterige code naar een vijfletterige code overgegaan. En voorts heeft hij met tussenvoegingen gewerkt wanneer hij titels in het midden van lijstjes moest toevoegen. Voor mij heel lastig, omdat ik de indeling van mijn stripvoorraad geheel gebaseerd had op Matla's catalogusindeling. Nu kan ik mijn hele kaartsysteem weer veranderen. Ik zou het erg waarderen als hij bij dergelijke tussenvoegingen voortaan werkt met lettertjes achter de oude codes (1.2, 1.2a, 1.2b) in plaats van de oude codes te veranderen (1.2, 1.3, 1.4).

Een andere suggestie van mijn kant is om met een paginanummering te werken. Matla deelt zijn boek namelijk in via die alfabetische lettercode van de strips. Hij had beter naast de gebruikte codering – die soms over meerdere bladzijden hetzelfde blijft – de pagina's kunnen nummeren. Dat werkt makkelijker voor iedereen. De verwijzingen zijn dan duidelijker, zeker in combinatie met de code. Wat is er logischer dan: advertentie Eppo, pagina 329 (in plaats van de aanduiding dat deze bij Suske en Wiske terug te vinden is)? Zo weet toch iedereen waar hij wat kan vinden?

Keuzes

Wat betreft de indeling zet ik ook nog enkele vraagtekens bij sommige keuzes die zijn gemaakt. Een paar voorbeelden:

- Matla maakt soms vreemde keuzes bij de namen van de series. Zo is de door hem gehanteerde titel *Quick en Flupke* minder gangbaar voor de reeks dan *Kwik en Flupke*. Omdat Casterman ineens de Franse titel is gaan voeren, hoeft dit toch niet in de catalogus veranderd te worden? En er zijn meer strips die bij de eerste verschijning een andere naam hadden dan op een later tijdstip. Zo heetten de eerste Nederlandstalige albums van *Spiderman Spinneman*, die van *Snoopy Peanuts* en die van *Rudi Judi*. Het lijkt mij logischer om bij de catalogisering van een serie vast te houden aan de oorspronkelijke naam, en de nieuwe naam alleen als trefwoord op te nemen, met daarbij een verwijzing naar de oudste naam. Nu gebeurt dit andersom, terwijl in de volksmond vaak de originele titel wordt gebezigd;
- Sommige namen zijn zo ingeburgerd dat ze beter op de algemeen gehanteerde volgorde gecatalogiseerd kunnen worden. Dus *Smidje Verholen* niet op Verholen indelen, maar gewoon op Smidje en *Koning Hollewijn* niet op Hollewijn, maar op Koning. Geen Quichotte, Don, maar gewoon *Don Quichotte*. Vul verder zelf maar in voor *Clowntje Rick*, *Prins*

Valiant, *Piloot Storm*, *Rechter Tie*, *Doc Silver*, *Baron van Tast*, *Sgt Rock*, *Tovenaar van Id* en *Tovenaar van Fop*. Deze laatste twee stonden overigens weer op het woord tovenaar ingedeeld;

- Het zou handig zijn als reeksen als *Tekenfilm Classics*, **Matena**-strips en **Kresse**-strips ook staan gerubriceerd onder de titel. Dus *Mythen* van Matena niet alleen onder Matena, maar ook onder *Mythen*. De indeling onder de verzamelnamen voor **Wolinski**-strips en **Reiser**-strips vind ik wel weer terecht. Als striphandelaar maak ik namelijk vaak mee dat klanten naar de auteurs en niet naar hun albums vragen. De tekenaar zelf is onder de stripliefhebbers een begrip geworden;
- Verder denk ik dat Matla er goed aan doet enkele series en verzamelgroepen verder uit te diepen en daarbij ook meer verwijzingen tussen verschillende groepen te plaatsen. Zo zijn er twee albums die *Don Quichotte* heten, waarvan er één in de serie *Illustrated Classics* is verschenen. Deze twee albums staan in de catalogus nergens bij elkaar. Een verwijzing is er ook niet;
- Mijn laatste opmerking over keuzes betreft een opvallend trekje van Matla zelf. Bij *Bessy*, *Rahan*, *Suske en Wiske*, *Kuifje*, *Eric de Noorman* en sommige **Toonder**-strips gaat hij zich te buiten aan eindeloze opsommingen van buitenlandse uitgaven waar hij dat bij andere series niet doet. Ten eerste vraag ik mij af wat het nut van deze waslijsten is en ten tweede vind ik dat hij zijn persoonlijke voorkeuren voor deze strips te zwaar laat blijken. Dat komt de objectiviteit van de catalogus niet ten goede.

Tips

Tot slot nog enkele suggesties die het boek extra kwaliteit kunnen geven. Op het gebied van de striptijdschriften is bij voorbeeld nog veel werk te verrichten. Ik mis veel titels, zoals Wrill, Fix & Fox, de Babartijdschriften en de diverse bundelingen ervan. Ook zou een totaalindex van de inhoud van alle stripbladen nuttig zijn in verband met de –voor liefhebbers vaak belangrijke– eerste verschijningsdatum van een strip (zoals *Oscar en Isidoor* in Taptoe of *Tom Poes* in Revu).

Het auteursregister zie ik graag nog uitgebreider: ik zou graag vermeld willen zien wat de auteur doet: tekst of tekeningen. Dit

***Kuifje in Zwitserland*. Dit soort strips, die op basis van censuur, plagiaat, racisme of roofdruk uit de handel worden genomen, kunnen in een catalogus wel hoog gewaardeerd worden. Dan geldt de 'wet van vraag en aanbod'.**

is in de diverse stripalbums niet altijd even duidelijk aangegeven. Ook is een lijst van auteurs met hun bibliografie plus verwijzingen naar de stripcatalogus zeer handig. Verder lijkt mij de invoeging van een trefwoordenregister ook meer dan nuttig, bij voorbeeld op land of op stripgenre. Datzelfde geldt voor de vermelding van achterkanten, teksten en data van zeer gewilde series als *Kuifje* en *Suske en Wiske*. Dit om de herkenning van deze strips te vergemakkelijken.

Een ander idee is een nummering van de gags, om te zien of je een eerste druk of een herdruk bezit. Er zijn heel wat uitgeverijen die dezelfde gags in verschillende albums terug laten komen. De laatste *Sjef van Oekel* is hier een treffend voorbeeld van. De verzamelaar komt zo met een overlap te zitten.

In de toekomst mogen van mij ook de afmetingen van de uitgave erbij staan. Diverse fröbelaars onder ons kunnen een licht beschadigde strip er namelijk redelijk uit laten zien door hem opnieuw af te snijden. Ook tijdschriften worden gesneden bij het binden en later weer ontmanteld en los verkocht.

Conclusie

Ik besef terdege dat het vanaf de zijlijn makkelijk praten is, en dat het opstellen van een stripcatalogus monnikenwerk is. Ik weet ook dat de huidige catalogus een particulier initiatief is, waarbij forse investeringen worden gedaan en waarvoor ik grote waardering heb. Toch heb ik een aantal kanttekeningen willen plaatsen, omdat ik vind dat Matla niet altijd even consequent is. Zoiets zou voorkomen kunnen worden, wanneer de stripcatalogus een gemeenschappelijke uitgave van de stripwereld is (zoals in de postzegelbranche het geval is). Een ideale situatie, die moeilijk te verwezenlijken is. Misschien ligt hier een rol weggelegd voor de BVS (Belangen Vereniging Stripspeciaalzaken) of Het Stripschap? Maar goed, op dit moment is Matla de beste van de wereld, en daar ben ik hem dankbaar voor. Al hoop ik wel dat hij zich voor de samenstelling van de volgende stripcatalogus iets van bovenstaande aantrekt.

Jos Huddleston Slater is eigenaar van stripwinkel Eppo in Eindhoven.

Stripkatalogus, de achtste editie
Matla
Panda 1993
ISBN 90-6438-110-0
Prijs f150 / Bfr.3000
(± 3 kg, zwart/wit, h.k.)
Bij de uitgever is de achtste editie uitverkocht. Er zijn echter nog wel enkele exemplaren in omloop. Wie zo'n exemplaar wil hebben, moet goed zoeken, of geduld hebben tot de negende editie uitkomt.

ATTENTION FAN-BOYS AND GIRLS! IT'S TIME FOR YOU TO DISCOVER THE ASTOUNDING MEGA-VERSE KNOWN AS...
Strips - Comics - Games - Zeefdrukken
Yendor
Korte Hoogstraat 16, 3011 GL Rotterdam
Tel 010 - 433 17 10 Fax 010 - 411 38 54

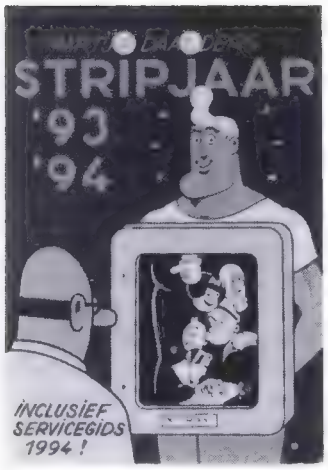

Martijn Daalders
Stripjaar '93/'94

Daalder e.a.
Sherpa 1994
ISBN 90-72995-93-7
Prijs f24,95 / Bfr.499
(224 pagina's, zwart/wit, s.k.)

'Ik ben de enige stripcriticus in Nederland', liet **Martijn Daalder** weten in Stripschrift 272. Deze uitspraak geeft goed aan hoe Daalder de stripwereld benadert: provocatief, arrogant, maar ook met kennis van zaken. Daalder is een veelbelezen kenner met een heel eigen mening over het beeldverhaal. Het is daarom opvallend dat 's Neerlands 'enige stripcriticus' zich in zijn vierde *Stripjaar* laat bijstaan door verschillende collega-journalisten. Op de koop toe heeft hij de eindredactionele verantwoordelijkheid van het jaarboek in de handen van Sherpa-uitgever **Mat Schifferstein** gelegd. Het runnen van een filmblad (Take One) heeft Daalder nu eenmaal de nodige tijd gekost. Daalder zelf lijkt zich in deze nieuwe opzet uitstekend te kunnen vinden. 'In zekere zin ben ik trotser op dit boek dan op de drie vorige. Het kindje is te vondeling gelegd en het heeft deze akelige ervaring overleefd. Het *Stripjaar* blijkt niet afhankelijk van één enkele schrijver, van één criticus', stelt hij in de inleiding. Niettemin is het merendeel van de bijdragen aan dit periodieke naslagwerk geschreven door hemzelf. Materiaal dat stuk voor stuk verscheen in Oor en dat de lezers van dit *toonaangevende* muziektijdschrift dan ook bekend in de oren zal klinken. Hoofdredacteur **Paul Evers** van Oor zag een nieuwe bundeling van het werk van zijn stripjournalist wel weer zitten en sponsorde de uitgave van Sherpa.

Het spreekt voor zich dat Daalders eigen ideeëngoed centraal staat in *Stripjaar '93/'94*. Zijn bijdragen zetten de toon voor het gehele boek. Gedurende zeventwintig recensies, een essay en een interview (met **Hanco Kolk**) wordt de lezer deelgenoot van de stripvisie van Daalder. In de recensies velt hij keer op keer een weloverwogen en vaak compromisloos oordeel. De opinies lijken haast achteloos opgeschreven, maar tonen toch ook een gepassioneerde lezer. Via een vlotte pen en overtuigend argumenteerwerk slaagt Daalder erin om een persoonlijke maar tevens kritische leservaring op papier te zetten. Zijn kritieken hebben een duidelijk essayistische inslag. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het openingsessay van Daalder een herschreven boekrecensie uit Oor is. In vier pagina's bespreekt de stripcriticus de strip-over-strips *Understanding Comics* van **Scott McCloud**. Daalder prijst de veelomvattendheid van McClouds boek, maar is ook niet te beroerd om bepaalde stellingnames van de Amerikaan aan te vallen. Deze wisselwerking tussen boek en criticus levert een interessante uiteenzetting op, die echter blijft zweven tussen de terreinen van de recensie en van het essay. Daalder is in ieder geval van zins om in een volgende editie van het *Stripjaar* een echt essay te schrijven dat inhaakt op de door McCloud aangestipte verhouding tussen non-fictie en strip. Afwachten dus.

Het meest openbarende artikel uit het jaarboek is misschien wel het interview dat *Mr Stripjaar* had met Hanco Kolk. Het is een persoonlijk gesprek waarin Kolk meer over zichzelf loslaat dan hij waarschijnlijk had gewild. Hij praat over decadentie, over het hebben van controle over je leven en de situatie in de wereld, hij geeft eerlijk toe een seksist te zijn en hij spreekt openhartig over de verschillende kanten van zijn karakter. Af en toe lijkt de openhartigheid van het vraaggesprek schijn, maar de eindconclusie is toch dat het hier gaat om een fraai stukje journalistiek.

De drie resterende interviews in *Stripjaar* zijn van de hand van anderen. **Erik Spaans** sprak **Marcel Ruijters** en zet Nederlands laatste underground-auteur neer als een wereldwijze, ietwat cynische jongeling. Uitputtend is het artikel van **Mat Schifferstein** over **Barry Windsor-Smith**. Het is niet alleen een interview, maar tevens een overzicht van de strips die de Brit gedurende zijn loopbaan heeft gemaakt. Uit Schiffersteins beschrijvingen en analyses van het oude en nieuwe werk van Windsor-Smith spreekt een grote liefde voor diens oeuvre, maar het had ook iets minder uitgebreid gemogen. Over dezelfde auteur is aansluitend ook een essay van **Alan Zelenetz** opgenomen, waarin *Red Nails* wordt besproken, het enige *Conan*-verhaal dat nooit in het Nederlands werd vertaald. Ongeacht het feit dat het hier om een chaotisch geschreven artikel gaat, doet de vraag zich voor of twee stukken over Windsor-Smith niet iets te veel van het goede is.

Het meest bizarre verhaal in het *Stripjaar* is het interview dat **Pieter van Oudheusden** hield met **Marc Smeets**, klare-lijntekenaar zonder oeuvre. Hij werkte vroeger voor Tante Leny Presenteert, maar is heden ten dage totaal uit het blikveld verdwenen. Van Oudheusden was onder de indruk van Smeets' schetsboeken en sprak met hem over het stripvak. Het resultaat is een inspirerend gesprek met **Hergé** als rode draad, dat echter op geen enkel moment duidelijk kan maken waarom het in 's hemelsnaam in het jaarboek staat.

Om het *Stripjaar* ook werkelijk een terugblik te laten zijn op de afgelopen twaalf maanden, zijn er natuurlijk geijkte rubrieken zoals een nieuwsterugblik en een blik in de toekomst op naderende projecten van nationale en vooral internationale auteurs. Daarnaast wordt de stripmarkt in eigen land en in de belangrijkste buitenlanden geanalyseerd. De meeste van die beschouwingen verdrinken in de cijfers. Leuk zijn daarom de meer leesbare verhalen over de Belgische en de Nederlandse stripmarkt. **Geert de Weyer** legde de belangrijkste stripuitgevers van België de vraag voor hoe het gesteld is met het beeldverhaal en kreeg duidelijk antwoord. **Martijn Snoodijk** schreef een leuk kritisch stuk over het succes van Amerikaanse comics op de Nederlandse markt. Zijn toon is polemisch en ironisch – in de trant van Daalder. Opvallend is dat de overige marktanalyses deze toon ontberen en daardoor stilistisch niet aansluiten op de overige artikelen. Het geeft dit vierde *Stripjaar* helaas een wat onevenwichtig karakter. Er zijn twee mogelijkheden om zo'n gebrek de volgende keer te ondervangen: door een strenger redactioneel beleid of ... door Daalder andermaal het hele boek vol te laten schrijven. Idee nummer twee zou het best in overeenstemming zijn met de bovengenoemde lijfspreuk van *Mr Stripjaar*.

JM

***

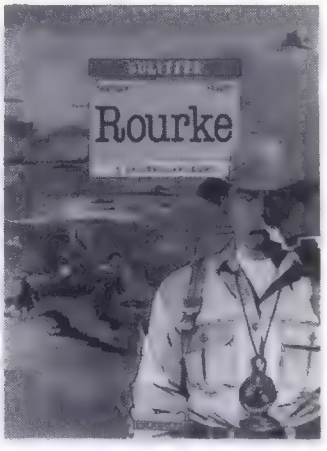

Het narrenschip 1: Mallewaatren

Turf
Oranje 1994
ISBN 90-6661-235-5 (h.k.)
ISBN 90-6661-236-3
Prijs f26,95 / Bfr.450 (h.k.)
f11,95 / Bfr.199
(48 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

Een sprookjesachtige setting. In het eerste deel van dit in een semi-karikaturale stijl getekende stripverhaal wordt de bevolking van het koninkrijkje Mallewaatren opgeschrikt door de

verschijning van vreemdgevormde amfibieën, die uit de riolen tevoorschijn komen. De koning, die door niemand van zijn hofhouding – met uitzondering van zijn hofnar – serieus genomen wordt, maakt zich vooral bezorgd over een niet te rijmen smokkel in kwintappels. Deze magistraat is een marionet; de ware macht berust bij de oppercoördinator, die zich weet gesterkt door geheime informatie via mysterieuze beeldschermen. Gedreven door de drang zijn koning op de troon te houden gaat de hofnar op onderzoek uit. Min of meer per ongeluk ontdekt hij, dat het koninkrijk niets meer is dan een kolossale onderzeeboot geleid door robots. Het aloude thema over het verkrijgen en behouden van de macht wordt op een stijlvolle en humorvolle manier verteld en verbeeld. De decors met aandacht voor gekke voertuigen en instrumenten worden op een fantasievolle wijze uitgewerkt. Opvallend is de drang om gebruik te maken van afwijkende kadrering. Het verhaal, gekenmerkt door korte, bondige teksten, heeft een open einde. Zoals het hoort bij een sprookje wordt het onderscheid tussen goed en kwaad gechargeerd neergezet. Dat werkt ook door op de uitdrukkingen van de hoofdpersonen, enerzijds vrolijk en onschuldig anderzijds dreigend en izegrimmig.

Behalve een fraaie omslag wordt dit album gesierd door subtiel getekende schutbladen.

RB

**

Zoo I

Frank & Bonifay
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1703-3
Prijs f25 / Bfr.450
(72 pagina's, kleur, h.k.)

In het eerste deel van *Zoo* is ieder plaatje een kunstwerk. Elke willekeurige pagina die wordt opengeslagen straalt een heerlijke warme sfeer uit. In prachtige aardkleuren en met een grandioze stijl verbeeldt **Frank Pé** een negentiende eeuwse dierentuin waar de beesten alle ruimte hebben in hun kooien, waar de natuurlijke omgeving van de dieren perfect is nagebootst.

Over de uitbeelding van de dierentuin is serieus nagedacht. De lezer krijgt enkel details te zien, elke keer weer met een ander dier in de hoofdrol. Omdat het totaaloverzicht ontbreekt, en het detail zo fraai in beeld is gebracht, kan de lezer niet anders dan fantaseren over een machtig totaalbeeld van de zoo. Maar hoe mooi de dieren en hun tuin ook figureren, de mensen die ze verzorgen zijn het belangrijkst. .Het is een fascinerend, gepassioneerd stelletje met extreme karakters. Ze zijn realistisch en ontroerend. Ook van hen krijgt de lezer slechts momentopnamen te zien, hetgeen de personages met dezelfde raadselachtigheid omringt als de dierentuin waarin zij werken. **Frank** en **Philippe Bonifay** hebben op deze manier zorgvuldig een wereld gemaakt die de lezer zelf af mag maken.

Misschien hebben zij dat iets te zorgvuldig gedaan. De verschillende details die langzaam het totaalbeeld vormen van de dierentuin en de karakters, missen tot nog toe een plot dat hen onderling verbindt. Naarmate

---

EN VERDER...

– ***Agent 212 16: Aaah ... gent!*** *(Kox/Cauvin, Dupuis). Nietszeggende anekdotes uit de carrière van de koddige agent. Goed voor een glimlach. ** (HW)*

– ***Claire 6: Bakken in de zon*** *(Van Die/Plijnaar/Van der Kroft, Divo). Grappige beslommeringen in het dagelijks leven van drie vlotte jongedames. ** (TB)*

– ***Dayak 2: De groene kamer*** *(Adamov, Glénat). Als Dayak plaats neemt naast zijn slechte broer komt de machtsstrijd in het Addis Abbeba van de toekomst tot een spectaculair hoogtepunt. Adamov tekent en vertelt zoals alleen hij dat kan. *** (HW)*

– ***Den 6: De prijs der herinnering*** *(Corben, Sherpa). Den probeert zijn leven zin te geven door op zoek te gaan naar zijn verleden. Hij belandt bij de Indiaanse Sienna, die alle antwoorden op zijn vragen lijkt te weten. Of toch niet? En: voor wat, hoort wat! Corben weet op een knappe manier de spanning in deze hoogstaande sf-strip op te bouwen en relativeert gruwelijke gebeurtenissen met zijn humor en absurd aandoende tekenwerk. Kortom, uitstekend verteerbaar. **** (RS)*

– ***Donald Duck 80: Donald Duck als diepzeeduiker*** *(Disney, Big Balloon). De avonturen in dit album behoren zeker niet tot het beste werk dat Carl Barks heeft afgeleverd; niet lekker lopende verhalen worden afgewisseld met flauwe grappen. * (HW)*

– ***Doorzon Hoogtepunten*** *(De Jager, Big Balloon). Ieder jaar brengt Big Balloon een Doorzon-special uit. Na de vakantieboeken en het biobak-boek van vorig jaar is het nu tijd voor The Greatest Hits uit vele jaren Familie Doorzon. Met een alfabetische 'begrippenlijst' (het voor- en naspel). Ook volgend jaar komt er weer een special uit, maar het zal ook dan geen vakantieboek meer zijn, tot verdriet van sommige die-hards. *** (RS)*

– ***Elfquest 37: Dreiging onder water*** *(Pini/Pini, Arboris). Fabrieksmatig getekende hoofdpersonen met een oppervlakkig karakter laten hun emoties zien tijdens kolderieke bovennatuurlijke gebeurtenissen die serieus bedoeld zijn. * (HW)*

– ***Eroticon-reeks 1: Het grote genot*** *(Godard/Ribera, Arboris). Het is beslist geen groot genot om dit vlakke album door te ploegen. Zo erotisch als een natte dweil, geen best debuut van een nieuwe reeks. * (TB)*

– ***Giacomo C. 5: Liefde van een nicht*** *(Dufaux/Griffo, Oranje). Niet geheel overtuigende historische strip, die zich in en rond het Venetië uit de middeleeuwen afspeelt. Blijft teveel steken in clichématig verbeelde situaties. ** (RS)*

– ***Gil Sinclair 4: Muurvast in Berlijn*** *(Walli/Bom, Lombard). De grote hoeveelheid komische sidelines komt het verhaal niet altijd ten goede. Een beetje warrig maar voor de nauwlettende lezer toch aangenaam. ** (TB)*

– ***Henk de Tank*** *(Scheelings, eigen beheer). Vernuftige grappen rond de 'explosieve' tank Henk. De Haarlemse tekenaar Pim Scheelings typeert zijn grappen als een mengeling van de volkse humor van zijn vader met een sprankje Barks en een vleugje Kamagurka. *** (RS)*

– ***Jimmy van Doren 7: Het masker van de slaaf*** *(Desorgher/Desberg, Dupuis). Dit spannende avontuur, dat zich afspeelt in donker Afrika, heeft geen pretenties en leest lekker weg. ** (HW)*

– ***Kiekeboe 62: Doorgestoken kaart*** *(Merho, Standaard). De familie Kiekeboe begeeft zich in de wereld van magie en goochelarij. Het verhaal bevat alle vanouds bekende ingrediënten. Lekker tussendoortje. ** (TB)*

– ***Largo Winch 5: H*** *(Francq/Van Hamme, Dupuis). H: een kortere titel is onmogelijk. H staat voor heroïne, en Largo Winch wordt er van verdacht aan het hoofd te staan van een drugssyndicaat, met contacten in Nederland. Deel 6 heet daarom Dutch Connection. Degelijk vakwerk. *** (RS)*

– ***Leonardo 22: Genie in de dop*** *(Turk/De Groot, Big Balloon). Ja, wat moet je hier nou nog over zeggen. Ooit vond ik Leonardo een leuke strip, maar dan praat ik over het eind van de zeventiger jaren. De beslommeringen van het uitvindersgenie (Leonardo da Vinci) en zijn eikel van een leerling worden langzaamaan voorspelbaar, alhoewel er nog steeds zo nu en dan een leuke vondst wordt gedaan door de auteurs. De delen 9-13 en 15-18 zijn nooit in het Nederlands verschenen en ik voel me daardoor niet tekort gedaan. ** (AvO)*

– ***De lichten van de Amalou 2: De harlekijn*** *(Wendling/Gibelin, Oranje). Ik kon aan het verhaal in dit album geen touw vastknopen, maar misschien komt dat omdat ik het eerste deel heb gemist. De krasserige*

het beeld totaler wordt, gebeurt er niets dat duidt op het ontstaan van een echt verhaal met een begin en een eind.
Als het eerste deel van *Zoo* eindigt breekt de Eerste Wereldoorlog uit. Het kan zijn dat dit in deel twee de spanning op zal leveren die de vertelling nog nodig heeft. In dat geval wordt *Zoo 2* een album dat in alle opzichten perfect is: een waar meesterwerk.

HW

***

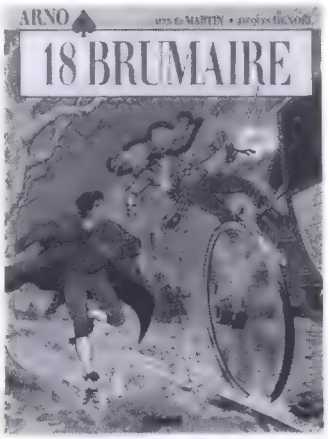

Arno 4: 18 Brumaire

Denoël & Martin
Glénat 1994
ISBN 90-6969-120-5
Prijs ƒ 8,95 / Bfr. 165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

18 Brumaire is het vierde deel in de serie *Arno*. De eerste drie delen werden getekend door **André Juillard**. De mij tot nu toe onbekende **Jacques Denoël** heeft het van hem overgenomen; en dat heeft hij niet slecht gedaan.
Denoël is als striptekenaar geknipt voor een historische reeks. Zoals we dat gewend zijn van tekenaars in het historische genre, zoals bij voorbeeld zijn voorganger, besteedt hij veel aandacht aan historische decors en kostuums. Van een eigen inbreng geeft hij echter geen blijk.
Jacques Martin is een man met meer ideeën dan hij zelf uit kan werken; hij heeft zich daarom verzekerd van een aantal medewerkers. Maar wie de verhalen ook tekent, het blijven toch in de eerste plaats Martin-strips met typische Martin-kenmerken.
In al Martins verhalen speelt een historisch personage een hoofdrol als vriend van zijn eigen hoofdpersonage. In het geval van Arno is dit **Napoleon Bonaparte**. De eerste drie delen van deze reeks speelden zich af in Italië en Egypte en hierin is Napoleon nog veldheer.
Na zijn terugkeer in Parijs pleegde Napoleon een geslaagde staatsgreep. Deze staatsgreep vond plaats op 18 Brumaire (9 november 1799), niet lang daarna zou hij de vrijwel onbeperkte macht over de Franse Republiek naar zich toetrekken.
Arno ontmoet Napoleon weer ten tijde van de voorbereidingen van de staatsgreep en is er later getuige van. Verder gebeurt er in dit verhaal eigenlijk niet zo heel veel, de Rode Schoppen duiken weer op en Arno heeft een ontmoeting met agent Vidocq. Aan het einde van dit verhaal vertrekt hij naar Noord-Amerika, achter de Rode Schoppen en een ontvoerd minnaresje aan.
Denoël is erin geslaagd het tekenwerk van Juillard vakbekwaam over te nemen, maar ik hoop dat hij en Jacques Martin ons de volgende keer meer te vertellen hebben.

HP

**

Rourke 3:
De drie concubines

Marvano & Rouffa
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1658-4
Prijs ƒ 8,95 / Bfr. 165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De scenario's van deze reeks zijn gebaseerd op de volgende

---

*tekeningen van Wendling zijn zeer sprookjesachtig en vol diepgang, maar het ingewikkelde verhaal is in te weinig pagina's geperst. Het album won misschien daarom de Grote Persprijs 1991 van Angoulème? ** (AvO)*

– ***Parodiereeks 12: Zwarte oortjes*** *(Abuli/Daspastoras, Arboris). Niet alleen het seksueel gedrag maar ook de kerkelijke zendingsdrang en het kolonialisme worden op de hak genomen. Maar dat alles ontstijgt nauwelijks het niveau van het tijdschrift waarop in de titel gezinspeeld wordt. Al is het tekenwerk heel aardig. ** (TB)*

– ***De Pinguïns 3*** *(Van der Meij, Amice/Sherpa). Flauwe meligheid en subtiele humor vechten om de boventoon. Zou er ooit een einde komen aan de schijnbaar onuitputtelijke reeks grappen die Van der Meij over hetzelfde onderwerp weet te bedenken? *** (TB)*

– ***Rik Ringers 53: Dodelijke improvisatie*** *(Tibet/Duchateau, Lombard). Zelfs de medewerking van het 'Théâtre de la Ligue Nationale d'Improvisation Inc.' en het akkoord van Pierre-André Itin – directeur van de Improvisatieliga – hebben er niet voor kunnen zorgdragen dat dit Rik Ringers-album pruimbaar is. Door de lezer moet ook het nodige worden geïmproviseerd en op de laatste pagina's heeft Duchateau weer veel uit te leggen. Een dodelijk saai album. * (AvO)*

– ***Roodbaard 27: De piraat van de 'Genadeloos'*** *(Ollivier/Gaty, Big Balloon/Dargaud). Men is erin geslaagd rond de inmiddels aardig uitgemolken personages een aardig avontuur te maken. Tekenwerk en scenario zijn zeer verzorgd. *** (TB)*

– ***Rubine 2: Uitzicht op straat*** *(De Lazare/Mythic/Walthéry, Lombard). Het verhaal zit geramd in elkaar. De veelvuldig voorkomende actie zit in schietpartijen, achtervolgingen en de Natasja-achtige benen van inspecteur Rubine. *** (HW)*

– ***Sam 5: De kikkerpoel*** *(Legendre/Bosschaert, Standaard). Sam gaat als personage zo langzamerhand vervelen. Haar belevenissen zijn gelukkig minder saai. ** (HW)*

– ***Scorpio 3: Het witte goud*** *(Yaack/Wuyts, Standaard). Sympathieke strip die zich afspeelt in Brits Oost-Afrika. Toch valt dit derde deel enigszins tegen. De auteurs hinken teveel op twee gedachten: aan de ene kant willen zij een sfeertekening geven van het leven in dit gedeelte van Afrika, aan de andere kant willen zij ook een spannend avontuur vertellen. Daarbij oogt het tekenwerk slordig. ** (RS)*

– ***Slaine 6: De demonendoder*** *(Mills/Fabry, Arboris). Maffe strip rond Slaine Mac Roth, de 'legendarische krijgsheer' uit de Keltische mythologie, met zijn superbijl Breinbijter. In dit zesde deel bijt Slaine met zijn bijl flink van zich af, maar desondanks sterft hij tweemaal. ** (RS)*

– ***Soda 5: Elk klooster heeft zijn kruis*** *(Gazzotti/Tome, Dupuis). Na het verschijnen van het prijswinnende album 'God stierf vanavond' werd onmiddellijk duidelijk dat de auteurs veel moeite zouden moeten doen het bereikte niveau te handhaven. Helaas heeft deel 5 de plot van een slechte B-film, waar ook het fantastische tekenwerk van Gazzotti niets aan kan veranderen. Bijkomend voordeel is dat deel 6 alleen maar beter kan worden. ** (AvO)*

– ***Suske en Wiske Klassiek 13: Lambiorix*** *(Vandersteen, Standaard). Vandersteen geeft met dit verhaal over de tijd van de Galliërs zijn visie op de in 1948 actuele koningskwestie. *** (HW)*

– ***De wind der goden 9: Cambaluc*** *(Cothias/Gioux, Glénat). In dit derde album in rij over de Mongolen reist Tchen Qin af naar China en ontmoet hij Qoubilai Khan. Dankzij het nieuwe decor blijft de serie boeien. *** (HW)*

– ***Yakari 19: En de vuurdam*** *(Derib/Job, Casterman). Een mager verhaaltje, maar de strip is dan ook bedoeld voor een zeer jonge doelgroep. De tekeningen van Derib zijn helder en voor de allerkleinsten is er genoeg te zien op de pagina's die over het algemeen zijn opgebouwd rond een driestrokig stramien. Leuk dat zo'n bekende stripauteur er elk jaar weer even voor gaat zitten om z'n toekomstige doelgroep voor zijn meer volwassen werk al van jongs af aan te pakken. *** (AvO)*

– ***Yoko Tsuno 20: De astroloog van Brugge*** *(Leloup, Dupuis). Yoko reist naar het Middeleeuwse Brugge en raakt verstrikt in een gecompliceerd machtsspel met de pest als inzet. Als extraatje is een 24 pagina's tellend supplement met achtergrondinformatie bijgevoegd. ** (HW)*

– ***De Zappers 2: Beste kijkers ...*** *(Ernst, Dupuis). Jammer. Mijn herinneringen aan Serge Ernst betreffen voornamelijk zijn 'Knipoogjes' uit Kuifje. Die waren in de regel best leuk en vaak zelfs meer dan dat. De Zappers (over een aan de tv verslaafde familie) valt op elk gebied tegen. De grappen zijn niet grappig, de tekeningen niet veelbetekenend. Een album voor de ramsj. 0 (AvO)*

romans van **Jean-Loup Sulitzer**: *Kate*, *La femme pressée* en *Les routes de Pékin*. Het genre kan worden gekenschetst als een spannende kasteelroman. Pulp als het ware. Sulitzer heeft als een psycholoog van de koude grond getracht een portret te schetsen van een journalist, die voor een lekker verhaal als een moderne Faust zelfs zijn ziel aan de Duivel zou verkopen. De scenarist **Marcel Rouffa** heeft dat gegeven zo uitgewerkt, dat er niet zozeer een onaangenaam persoon als wel een van de omstandigheden afstand nemend mens wordt neergezet. Hij is de toeschouwer, die schijnbaar onaangedaan naar de schrijnende gebeurtenissen blikt en registreert.

Het verhaal is gesitueerd in het China van de Dertiger jaren. De Kwomintang van **Tsang Kai Sjek** staat tegenover de Communisten, die bezig zijn aan de lange mars onder leiding van **Tsou En Lai**. Japan heeft Mantsjoerije bezet in 1932 en wenst nadrukkelijk zijn macht uit te breiden naar het zuiden. In de kern van dit krachtenveld bevindt zich de journalist Rourke. Zijn vriendin Kate is zwanger en wenst niet langer met hem op te trekken vanwege zijn levenstempo. Niet langer geremd door haar sociale inslag gaat hij op pad om Tsou En Lai te interviewen. Op zijn tocht komt hij in contact met een groep vrouwen, die de zorg op zich hebben genomen van een hoogst dubieus sujet. Om voor hem onverklaarbare redenen gaan de drie vrouwen voor dit bedenkelijke heerschap door het vuur. De meest bizarre maatregelen worden door hen getroffen om hem door de vijandelijke linies te leiden. Daarbij offeren zij hun leven. Rourke, geïntrigeerd door dit gedrag, probeert het spoor van deze geheimzinnige vrouwen terug te volgen. De Chinese cultuur speelt hem echter parten. Vol onbegrip ruimt hij het veld. De tekenkunst van **Marvano** (pseudoniem van **Marc van Oppen**) maakt dat deze driestuiverroman goed te verteren is; het verhaal, zeker niet opzienbarend, is gesteld in eenvoudige taal en leest makkelijk weg. Een hapklare brok voor tussendoor als het ware.

RB

**

De Timoers 32: Het einde der tijden

Sirius
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1679-7
Prijs ƒ 8,95 / Bfr. 165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Met *Het einde der tijden* komt

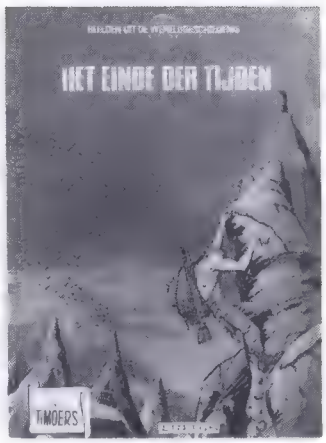

een einde aan de serie *De Timoers*, en dat is geen ramp. Eerlijk gezegd was het mij een beetje ontgaan dat er nog altijd Timoer-albums verschenen, ik kwam wel eens een kort verhaaltje in de Robbedoes tegen, dat wel.

Een paar van die korte verhalen zijn nu gebundeld in *Het einde der tijden*. Het zijn sombere verhalen (eigenlijk zijn het meer anekdotes die niet erg goed uit de verf komen) die zich in verschillende tijdvakken afspelen, van de vroege middeleeuwen tot de Eerste Wereldoorlog. Door de tijden heen heeft de hoofdpersoon steeds het zelfde uiterlijk. Steevast is hij de held die zijn boze tegenstanders overwint. **Sirius** (pseudoniem van **Max Mayeu**) is pessimistisch in deze verhalen, maar laat toch telkens weer, zoals we dat al eeuwen van hem gewend zijn, het goede overwinnen. En het goede wordt bij hem – dat weten de oudere lezers – weerspiegeld in christelijke twintigste eeuwse visies.

De Timoers is een fossiel uit een ver verleden. De stam van de Timoers is al zo oud als de mensheid en heeft alle grote gebeurtenissen in de wereldgeschiedenis meegemaakt. Telkens bevond een Timoer zich aan de kant van de overwinnaars. Er is een tijd geweest dat *De Timoers* erbij hoorde. Van Sirius' historische reeks verschenen de verhalen snel na elkaar in de Robbedoes van zo'n dertig jaar geleden. Het lijkt inmiddels heel lang terug. In die tijd steeg de wierookgeur bijna van de pagina's van het blad af en waar mogelijk werd de christelijke moraal van die tijd in de verhalen geuit door rechtse tekenaars en scenaristen. De verhalen van oom Wim en een historische reeks als *De Timoers* leenden zich hier natuurlijk uitstekend voor. *De Timoers* maakte, het moet gezegd worden, in die jaren indruk. Er verschenen tot pakweg 1969 zo'n twintig verhalen, maar Sirius vervreemde langzaam maar zeker van zijn lezers. Hij ging andere strips maken in de jaren zeventig en met *De Timoers* leek het afgelopen te zijn.

Waarom hij in de jaren tachtig weer Timoer-verhalen ging tekenen en waarom Dupuis deze nog publiceerde ook is mij een raadsel. Het was beter geweest als het bij zo'n twintig albums was gebleven. *Het einde der tijden* is een afscheid geworden dat te laat komt. De stam van de Timoers was al jaren uitgestorven.

HP

▪

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

OOM WIM
oude en nieuwe strips
curiosa
originelen
zeefdrukken
REESTRAAT 24 AMSTERDAM
020 - 622 04 02

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

Cat Banda

Vanaf november staat er een nieuwe strip in de Sjosji. Op zich is dat niet zo bijzonder. Wel bijzonder is dat stripkritikus **Martijn Daalder** de scenarioschrijver is. De tekenaar is **Teun Berserik**, die zijn gave klare-lijnwerk al eerder publiceerde in Kuifje, Taptoe en de Kampioen. Hij noemt de stijl waarin *Cat Banda* –zo heet de strip– is getekend 'typisch Berserik, maar dan iets realistischer'. Over het scenario is Berserik meer dan tevreden. Toch hoopt hij in de toekomst ooit weer eens een geheel eigen strip te maken. **Peter van Dongen** verzorgt de pagina-opzet van Cat Banda.

Na de eerste aflevering zullen de vijf resterende verhalen van Cat Banda in 1995 om de twee weken in de Sjosji verschijnen. Zij zijn afzonderlijk te lezen, maar sluiten wel op elkaar aan en vormen samen één geschiedenis. De hoofdpersoon, Cat Banda, zal in de verschillende afleveringen proberen om de buit van een overval te verdelen onder vijf verschillende mannen die over de hele wereld verspreid zitten. Het verhaal speelt zich af vijftig jaar nadat de overval zich in het Verre Oosten heeft voltrokken. Grote voorbeelden voor de makers waren *Theodoor Cleysters* van **Frank Le Gall** en *Jimmy van Doren* van **Daniel Desorgher** en **Stephen Desberg**.

Scenarist Daalder noemt Cat Banda een conventioneel, modern avonturenverhaal, met een klassieke grafische uitvoering, een moderne subtext en een ingenieuze, effectieve en veelvormige pagina-indeling. Een vervolg op de verschillende afleveringen in de vorm van een lang verhaal behoort volgens hem zeker tot de mogelijkheden ...

HW

Jaarprijzen Breda

Tijdens de Stripdagen Breda is door Het Stripschap de jaarprijs voor Album van het jaar (binnenland) uitgereikt aan **Hanco Kolk** voor *Meccano 2: Gilette* (Arboris). De jaarprijs (buitenland) ging naar **Miguelanxo Prado** voor *Krijtlijn* (Casterman) en tot jeugdalbum van het jaar 1994 werd door de Bredase jeugd *Johan en Pirrewiet 14: De horde van de raaf* (Lombard) van **Maury, Delporte & Culliford** verkozen.

AvO

Stripprijs Breda

De 'Prijs van de stad Breda voor strips' is dit jaar voor het eerst uitgereikt. De gelukkige prijswinnaar: onze Stripschrift-medewerker en ex-redacteur **Pieter van Oudheusden** (1957).

De prijs, een beker en *f*2000 / Bfr.40000, is bedoeld voor aankomende stripmakers van wie nog weinig is gepubliceerd. Van Oudheusden is scenarist en heeft al diverse verhalen geschreven voor **Lian Ong, Ruud de Grefte, Bart van Erkel** en **Ulli Bürer**. Hij is vooral bekend om zijn samenwerking met **Fred Marschall** (onder andere voor Titanic en De Toestand). Deze samenwerking heeft tot nu toe één album opgeleverd: *Liefde en Verraad* (Arboris).

Van Oudheusden schrijft voornamelijk korte verhalen. Volgens het juryrapport kenmerken deze verhalen zich 'door een uitstekend ritme en een feilloze timing. Binnen de beperkingen en de mogelijkheden van het stripverhaal weet hij zijn scenario's steeds een verrassende draai te geven zonder de eigen logica geweld aan te doen.' Verder constateert de jury dat er in Nederland een schaarste is aan goede scenaristen, en is een vakman zoals Van Oudheusden een verrijking van het stripklimaat in ons land.

De 'Prijs van de stad Breda voor strips' 1994 is aan de vooravond van de Stripdagen Breda aan Van Oudheusden overhandigd. De gemeente Breda heeft de prijs in het leven geroepen omdat zij 'iets heeft met strips' door de Stripdagen die al jarenlang in Het Turfschip worden gehouden. Zij besloot Het Stripschap het recht te verlenen de prijs jaarlijks toe te kennen. Nu alleen nog een andere naam.

RS

Razzafrazz leeft!

Toen tijdens de Stripdagen Haarlem bij wijze van grapje een Razzafrazz in kopievorm werd rondgedeeld moest menig stripliefhebber even slikken; het leek de laatste stuiptrekking van het prikkelende en eens zo prachtige tijdschrift van Funny Farm.

Maar tijdens de Stripdagen Breda was hij er weer; een sfeervolle tekening van het Spijkerkwartier gemaakt door **Kees de Boer** op de voorkant en binnenin eigenzinnige strips van onder anderen **Mars Gremmen, Maaike Hartjes, Floris Oudshoorn, Gerard Leever, Peter de Wit** en de onlangs overleden **Ben Jansen**. Daarnaast bevat de vierde Razzafrazz een gedeelte uit het stripdagboek van **Hanco Kolk** dat ook op de tentoonstelling 'Arnhem en strips' tijdens de Stripdagen in Breda te bewonderen was.

Het was ook mede dankzij deze ten-

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP
Patersstraat 96
2300 Turnhout (B)
Tel. 014-428829

STRIPWINKEL SJORS
Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

toonstelling en de steun van Het Stripschap en enkele stripwinkeliers dat het nieuwe nummer kon verschijnen. En het staat nu al vast dat er tijdens de Stripdagen van Breda in 1995 een vijfde nummer zal verschijnen. Razzafrazz leeft!

HW

De Vrijheid

Uitgeverij Sherpa heeft *De Vrijheid vaart uit. Avonturen met kapitein Rob* van **Henk van der Stoel** uitgebracht.

Niet zomaar een boek, maar één waarin een koppeling tot stand komt tussen een autobiografie en een beschouwing over de avonturen van kapitein Rob. Van der Stoel, leraar maatschappijleer en Nederlands, is een 'bevrijdingskindje' (geboren 1946) en groeide op met deze strip van **Pieter Kuhn**. In zijn boek vertelt Van der Stoel over zijn gereformeerde jeugd en zijn fascinatie voor de zee en de vaderlandse (zeevaart)geschie-

denis, legt van daaruit dwarsverbanden met zijn favoriete strip en laat verder nog de nodige bespiegelingen los op de *Kapitein Rob*-verhalen. Voer voor *Kapitein Rob*-fans, maar ook voor de geïnteresseerde striefhebber.

Prijs: *f*29,95 / Bfr.599 (paperback, 160 pagina's, ISBN 90-72995-98-8).

RS

Houd de dief

T-shirts, kaartjes, posters, zeefdrukken en al die andere artikelen die net buiten de eigenlijke striphandel vallen zijn verkrijgbaar in de Groningse galerie Balloon. Tot voor kort kon de liefhebber daar ook een fraaie, van klei gemaakte, gelakte *Joop Klepzeiker*-kop kopen. Nu niet meer, want enkele snoodaards hebben de winkelruit met een koevoet bewerkt en zijn met de kop en enkele andere artikelen over de horizon verdwenen. Tot op de dag van vandaag zijn de

kostbaarheden niet terug gevonden.

Ten einde raad doet galerie Balloon een beroep op het rechtschapen publiek om de gestolen goederen weer in hun bezit te krijgen. Het gaat om de volgende artikelen:

- de *Joop Klepzeiker*-kop, 20 centimeter hoog;
- een buste van Olga Lawina, uitgevoerd in klei, gelakt en 25 centimeter hoog;
- drie hardcover zeefdrukken: *Kuifje in New York*, *Kuifje in Moskou* en *Kuifje in Münchhausen*;
- originele zeefdrukken van **Giovanni da Garra**.

Wie de tip geeft die leidt tot terugkeer van deze stripattributen wordt door de galerie beloond met een *Kuifje*-zeefdruk in een luxe aluminiumlijst.

Info: Stripboekhandel Modern Papier, Pelsterstraat 20, (+31) 050-132521.

HW

Happen met een Heer

Ter afsluiting van het vijftigjarig jubileum van uitgever De Bezige Bij is er in het weekend van 9, 10 en 11 december een literair festival rond het Leidseplein in Amsterdam. 'Zeventig auteurs zullen de macht van het woord op alle mogelijke manieren ter sprake brengen', aldus de uitgeverij. Voor striefhebbers is de zaterdagmiddag interessant, want om 12.30 uur start in Golden Tulip Barbizon Centre aan de Stadhouderskade een literaire lunch met **Marten Toonder**. Het menu wordt samengesteld uit het *Gastronomisch Bommelboek* (1980). Medewerking wordt verleend door **Seth Gaaikema** en de bariton **Liewe Visser**.

Kaarten voor deze eenvoudige doch voedzame maaltijd kunnen à raison van *f*49,50 / Bfr.990 worden besteld bij de AUB-ticketshop, (+31) 020-6211211 en bij alle VVV-bespreekbureaus in Nederland.

Bezoekers worden verzocht niet met volle mond te spreken.

AvO

Bommel-handel

De HEMA heeft vanaf 19 september allerlei produkten in de schappen liggen die zijn voorzien van *Bommel*afbeeldingen. Deze produkten zijn – volgens de klantenservice – tot aan de decemberse feestdagen beperkt verkrijgbaar. Het gaat om sokken, longdrinkglazen, borrelglazen, kop en schotels, flessen shampoo, toilettasjes, pennensetjes, fotoalbums, notitieboekjes, memoblokjes, fotoetuis, cadeaupapier, rugzakken, herenschorten, whiskyglazen, mokken, flesjes aftershave, flaconnen badschuim, stationsklokken, jaaragenda's, elastomappen, schriften, pennenblikjes, adresboekjes, portemonnees, schoudertassen en boxershorts. Mensen die het weten kunnen vertelden mij dat de afbeeldingen op de produkten verschrikkelijk lelijk zijn, maar in de Rotterdamse HEMA's was alles reeds uitverkocht, dus ...

Wij wensen u veel en prettig sjouwwerk toe.

AvO

It Kwea-each

In Stripschrift 272 meldden wij dat tijdens de Stripdagen in Breda een tweede *Bommel*verhaal in het Fries zou worden uitgebracht bij uitgeverij Le chat mort, te weten *De boppebazen* (De bovenbazen).

Aangezien **Marten Toonder** niet tevreden was met de vertaling van het eerste deel – *De oare wrâld* (De andere wereld) – en de vertaling van *De boppebazen* waarschijnlijk ook zijn goedkeuring niet zou kunnen wegdragen, is dit album niet verschenen. In plaats daarvan verscheen *It kwea-each* (Het kwade oog). Het album was tijdens de afgelopen Stripdagen volop verkrijgbaar.

Info: Jos Boelhouwer, W.A. Nijenhuisweg 67, 8455 JT Katlijk.

AvO

Kresse Bibliofiel

Bij uitgeverij Panda verschenen – voor het publiek geheel onverwacht – twee nieuwe delen uit de *Kresse Bibliofiel*-reeks. De oplage van de reeks is teruggebracht naar 250 exemplaren, zodat het nu èchte een ideële liefhebbersuitgave is geworden.

Als deel 6 (48 pagina's) verscheen *De Grote Otter*, één van de eerste Indianenstrips die **Hans G. Kresse** maakte in de tweede helft van de jaren veertig. In eerste instantie was het verhaal uit het oude boekje gescand en zat er al 100 uur (!) retouchewerk op toen plotseling de originele tekeningen opdoken. Het verhaal gaat dat de medewerkers van Panda vrolijk fluitend overnieuw begonnen met de werkzaamheden. Ook is in deel 6 het *Indonesisch Dossier* opgenomen, een dichtbundel die in 1945 verscheen met gedichten over onze toenmalige kolonie. Kresse verzorgde voor deze bundel het omslag en de illustraties bij de gedichten. ISBN 90-6438-125-9.

Deel 9 (52 pagina's) bevat de nog nooit eerder in boekvorm uitgegeven verhalen *Het Schatteneiland* en *Zoon van het oerwoud*, beide gebaseerd op klassieke kinderboeken (van **Stevenson** en **Kipling**). Ook zijn de negen reclamestrips voor de erwtensoep van Royco afgedrukt. ISBN 90-6438-129-1.

Beide albums zijn gebonden en voorzien van stofomslag. Prijs *f*85 / Bfr.1700 per deel. Alleen te verkrijgen via uitgeverij Panda, Frederikstraat 952-959, 2514 LJ 's-Gravenhage.

AvO

Strips in eigen beheer

Het elfde nummer van Iris steekt de draak met de nieuwe SjoSji, onder meer door een geslaagde parodiërende cover. Verder bijdragen van onder meer **Herman Roozen**, **Maaike Hartjes**, **Frits Vogels**, **Paul Hoogma**, **Peter Nuyten** en **Mark Schilders**. En een verstripte vertelling van *Jo-*

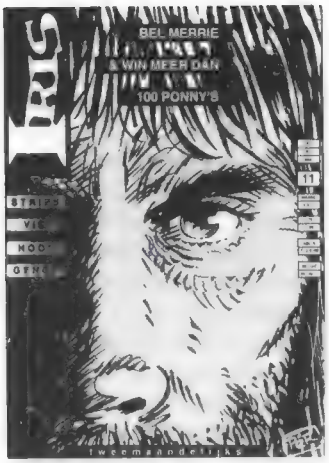

hannes, een verhaal van **Godfried Bomans**, door **Jeroen Steehouwer**. Info: (+31) 080-221121.

In Incognito nummer vijf staat de (voorlopige) climax van *Six Inch Stilettos*, de broeierige strip van **Ulli Bürer**. Verder onder meer de maffiaachtige strip *Het ijzeren tijdperk* van **Michiel de Jong** en *Richard*, een bizarre bijdrage van **Mars** (*Meneer Foutjes* uit SjoSji) en een kort verhaal met onverwachte afloop van **Fred de Heij**. Belangrijkste nieuws: na bijna een jaar verschenen te zijn is de balans opgemaakt. De conclusie luidt dat Incognito kan doorgaan doordat er voldoende adverteerders zijn, de distributie via Het Raadsel goed loopt en

er genoeg goede bijdragen van stripauteurs binnenkomen. Info: (+31) 075-704371.

POSSE heeft een album uitgebracht van **Willem**, één van de auteurs van het blad. Titel: *Son of a gun*. Nee, het gaat hier niet om een boek van de in Parijs wonende **Bernard Holtrop**, die zijn cynische tekeningen onder het pseudoniem Willem uitbrengt. Het gaat hier om het eerste album van de Amsterdamse **Willem Verburg**, schilder, beeldhouwer en striptekenaar die in POSSE heeft gepubliceerd. Twee Willems werken verwarring in de hand, zeker voor iemand die nog nooit een POSSE heeft ingekeken en daarom in een recensie het hele boek toeschrijft aan de Parijse Willem (zoals in ZozoLala 76 viel te lezen. Deze blunder is voor de redactie waarschijnlijk de reden geweest om in nummer 77, behalve het opnemen van een rectificatie, aan te kondigen dat er voortaan structurele aandacht aan amateurbladen zal moeten worden besteed in de rubriek Acacialaan. Zo zie je nog eens het licht.). Overigens ligt uitgeverij POSSE niet wakker van een eventuele klacht van Holtrop, die langer onder de naam Willem werkt dan Willem Verburg. Dat is dan het probleem van Holtrop, was de zakelijke (?) reactie.

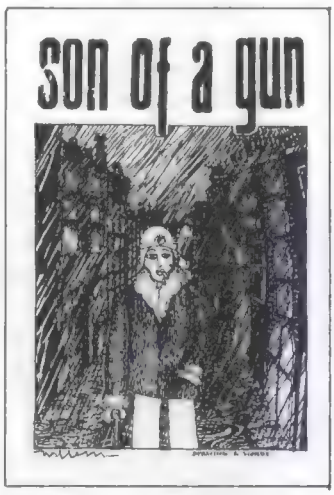

Maar, voordat we het vergeten, waar gaat *Son of a gun* eigenlijk over? In het kort komt het erop neer dat de hoofdrolspeler Tom Gun op zoek is naar een verloren revolver. Tijdens zijn zoektocht stuit hij op personages en situaties die invloed op zijn leven blijken te hebben. Een confrontatie tussen zijn verleden en deze 'toevallige gebeurtenissen' heeft gewelddadige consequenties. Het verhaal speelt zich af in een sombere, anonieme stad, waarin Tom Gun zich zeer geïsoleerd voelt.

Prijs: *f*19,95 / Bfr.399 (52 pagina's, zwart/wit, s.k.)

RS

Prijs De Leeuw 1994

De Prijs De Leeuw wordt jaarlijks door het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal (B.C.B.) uitgereikt om 'nieuwe auteurs' (die in het Nederlands of Frans publiceren) te stimuleren en onder de aandacht van uitgevers en het publiek te brengen.

Dit jaar heeft het album *Le Pont dans la Vase 1: L'Anguille*, van **Hubert Chevillard** (tekeningen) en **Sylvain Chomet** (scenario) de Prijs De Leeuw gekregen. Het album is uitgebracht door Glénat.

De jury, die onder leiding stond van **Raoul Servais** wiens animatiefilm *Taxandria* eindelijk is uitgebracht, sprak naar aanleiding van dit album van een geslaagd samengaan van verbeeldingskracht en humor. Aan de prijs is een geldbedrag van *f*10.000 / Bfr.200000 verbonden.

Daarnaast gaf de jury een bijzondere vermelding aan het jeugd-album *Phil Korridor 2: L'Ecrivain repenti* van **Koch** en **Alph** (uitgeverij Zenda). In totaal waren er dit jaar drieëndertig albums geselecteerd uit Frankrijk, België, Nederland en Quebec. Volgens het B.C.B. gaat het hier om een internationale prijs met groot aanzien in de Europese stripwereld. Opvallend is echter dat het overgrote deel van de geselecteerde boeken Franstalig is, en dat er welgeteld één boek uit Nederland komt, namelijk *Ik ben, ik was* van **José Vonk**. Zo erg is het toch niet gesteld met het Nederlandstalig talent. Jury (of uitgevers?), doe hier volgend jaar iets aan!

RS

Vers voor de pers

De breed georiënteerde stripliefhebber die er niet voor terugschrikt om 'gewone' boekhandels binnen te lopen kan er de komende maanden een aantal uitgaven aantreffen die op 5 september '94 al werden gepresenteerd aan de pers.

Wederom verschijnen er drie boekjes bij Van Gennep met tekeningen van **Peter van Straaten**. De thema's zijn dit keer: seks & erotiek, min & onmin en zaken & werk. Prijs per deel van 64 pagina's is *f*12,50 / Bfr.250. Ideale geschenkboekjes.

De columns die **Roel Bentz van den Berg** voor het NRC Handelsblad schreef over popmuziek werden onder de titel *De luchtgitaar* gebundeld. De verhaaltjes over bekende en minder bekende popartiesten werden geïllustreerd door **Peter Pontiac**. Zie *Pontiac's Review 5* voor een paar voorbeelden. *De luchtgitaar* verschijnt bij Meulenhoff.

Bij De Harmonie verschijnt *De verbaasde analfabeet*, een bundel strips en cartoons, waarmee **Gummbah** debuteert. Onder dit pseudoniem verschuilt zich **Gert-Jan van Leeuwen** die ooit zijn eenmansblad God maakte. Momenteel verschijnt regelmatig werk van Gummbah in Humo.

In maart 1995 verschijnt *Hoge Omens*, een roman geschreven door **Terry Pratchett** en niemand minder dan **Neil Gaiman**. *Hoge Omens* is een persiflage op de film *The Omen* waarin twee hoge omes uit de hemel op zoek zijn naar de Antichrist. Ze moeten snel zijn want zaterdag vergaat de wereld en dat zien zij niet zo zitten. Om de aarde, waar ze het prima naar hun zin hebben, te redden moeten ze ook nog de Vier Motorrijders van de Apocalyps kunnen tegenhouden.

Deze humoristische fantasy verschijnt bij uitgeverij Het Spectrum en gaat *f*29,90 / Bfr.598 kosten.

Snoecks is een soort jaarlijks verschijnend tijdschrift boordevol artikelen over literatuur, beeldende kunst, fotografie enzovoort. Net als in voorgaande jaren wordt ook in *Snoecks 95* aandacht besteed aan een striptekenaar en dat is ditmaal **Jacques Tardi**. *Snoecks 95* kost *f*24,95 / Bfr.499.

In de categorie omslagillustraties kunnen we vermelden: *Sire, dit is rock 'n roll*, een bundel songteksten waarvoor **Ever Meulen** een mooie omslag maakte. (Dedalus *f*29,90 / Bfr.598).

Lekker eten met Asterix? 64 pagina's everzwijnrecepten of toch niet. Fontein pikt een greintje mee van de publiciteit rond Asterix' 35e verjaardag. *Lekker eten met Asterix* kost *f*24,90 / Bfr.498.

Kuifje in de nieuwe wereld is een roman van **Frederic Tuten** die verschijnt bij De Arbeiderspers. Kuifjes entree in de wereldliteratuur: van stripverhaal voor volwassenen tot filosofisch roman. *f*39,90 / Bfr.799.

Bij uitgeverij Arena verschijnt de vertaling van **Marc Eliots** *Walt Disney: Hollywood's Dark Prince* voor de prijs van *f*39,90 / Bfr.795.

Ook de moeite waard is *Rembrandt in Rommeldam* van **Jan Wolkers**, waarin Wolkers onder andere de wereld van **Marten Toonder** belicht. De Bezige Bij, *f*32,50 / Bfr.650.

HP/AvO

Francis Bertrand overleden

Op vrijdag 28 oktober overleed striptekenaar **Francis Bertrand**. Hij werd 57 jaar oud.

Bertrand was – samen met **Maurice Tillieux** – de geestelijke vader van *Bram Jager en zijn buur*. Ook tekende hij met **Mitteï** en **Leloup** de laatste avonturen van *Jakke en Silvester*. Bertrand werd op 24 april 1937 in Ukkel geboren. Hij studeerde aan de

Academie voor Schone Kunsten van Brussel. Zijn eerste strip –*Plein Gaz*– verscheen in Le Soir, op aanbeveling van **Hergé**. Verder werkte Bertrand in de TVA-studio's, waar *De Smurfen* werden getekend. Bezige bij als hij was publiceerde Francis (zijn voornaam gebruikte hij als pseudoniem) ook in Tin Tin, Pilote, Record, J2 en Spirou. In '61 werkt de Brusselaar –samen met **Peyo**– aan *De Smurfen*. Vanaf 1966 publiceerde Dupuis zijn avonturen van *Bram Jager* in Robbedoes/Spirou.

JW

Het fenomeen Hergé

Volkomen onverwacht verscheen tijdens de Bredase Stripdagen een oorspronkelijk Nederlandstalige monografie over de stripauteur **Hergé** van de hand van **Huib van Opstal**.
Algemeen bekend was wel dat Van Opstal sinds het begin van de jaren '80 (indertijd voor uitgeverij Loeb) met deze studie bezig was, maar de sindsdien verstreken tijd deed vermoeden dat deze onderneming inmiddels een stille dood gestorven was. Het tegendeel blijkt echter het geval. Onder de titel *Essay RG. Het fenomeen Hergé* bracht uitgeverij Delange uit Hilversum op groot formaat (27x22) diens prachtig verzorgde, in full colour uitgevoerde en gebonden, ruim 250 bladzijden tellende studie in de handel. Niet de zoveelste in de reeks van *Kuifje*publikaties en ook nauwelijks daarmee te vergelijken, omdat deze uitgave grondiger, gedetailleerder, eigenzinniger en verrassender is dan welke vergelijkbare studie over Hergé of Kuifje tot nu toe. Men begrijpt dat de uitvoerige aandacht die deze uitgave verdient, enige tijd in beslag neemt en daarom is het nog niet mogelijk een bespreking in dit nummer van Stripschrift te publiceren. Even geduld dus ...
Wat we met deze aankondiging wel willen is u alvast op deze publikatie attenderen, omdat de oplage beperkt is tot 1000 exemplaren. Bovendien is het door het ontbreken van copyrights niet bepaald uitgesloten dat er uit de hoek van de rechthebbenden bezwaren tegen deze studie zullen rijzen. De prijs van *f*110 / Bfr.2200 is niet mis, maar daar staat, zoals gezegd, veel tegenover. Uitgeverij Delange wordt vertegenwoordigd door Griffioen Grafiek, Koningstraat 20, 1213 AX Hilversum.
Vraagt u daar naar: H. van Opstal: *Essay RG. Het fenomeen Hergé*. ISBN 90-802209-1-4.

HB

Small Press, Big News

De Bronzen Adhemar Stichting (BAS) is een vereniging die het beeldverhaal in al zijn facetten promoot. In deze hoedanigheid reikt zij om het andere jaar een Bronzen Adhemarprijs uit, de belangrijkste stripprijs in Vlaanderen voor nieuw talent. Deze uitreiking vindt plaats tijdens de tweejaarlijkse Stripgidsdagen in Turnhout. In 1995 zal dit festival in het teken staan van underground- en small-presspublikaties.

De vzw is er van overtuigd dat de kleine blaadjeswereld barst van originele ideeën en bijbehorend talent en wil dit laten merken. Om het belang van small-pressboeken en -magazines te onderstrepen biedt de BAS deze talentvolle tekenaars een kans op een internationale publikatie. In december 1995 zal de BAS een stripalbum uitbrengen met daarin een uitgelezen selectie korte, nieuwe verhalen van maximaal 6 pagina's, gepubliceerd in hun oorspronkelijke taal. Deze staalkaart zal naar diverse uitgeverijen worden gestuurd. Ook zullen de geselecteerde werken tijdens de Stripgidsdagen worden geëxposeerd. Na de presentatie zal het boek uiteraard ook in de handel worden gebracht.
Auteurs die zich in bovenstaand initiatief kunnen terugvinden dienen met spoed contact op te nemen met de BAS, Peter van Laarhoven, Patersstraat 96, 2300 Turnhout, (+32) 014-428829.

AvO

Stapeltje secundair

Comic Info 93/4.
In dit laatste nummer van dit tijdschrift aandacht voor **André Franquin**, **Miguelanxo Prado**, **Crisse** en geweld in de strips. (AvO)
Info: Holzäckerstrasse 32, 91353 Wimmelbach, BRD.

Comic News 13.
Dit gratis Duits stripkrantje leert ons dat **Val Kilmer Michael Keaton** opvolgt als Batman. Keaton vond dat hij in de *Batman*-films teveel in de schaduw stond van de slechterikken en had er geen zin in meer. Dit, ondanks de toezegging van de nieuwe regisseur **Joel Schumacher** dat Batman in de derde film wat meer kleur zou krijgen. **Tommy Lee Jones** en **Jim Carrey** worden de tegenspelers van Kilmer. (RS)
Info: Wormser Strasse 74, 67071 Ludwigshafen, BRD.

Comixene 43/51.
Het Duitse stripinformatieblad Comixene is na twaalf jaar uit de as herrezen. De redactie vindt dat het gat niet voldoende is opgevuld, dat door het wegvallen van dit blad ontstond (na 42 reguliere nummers en 8 infoblaadjes), en heeft het blad nieuw leven ingeblazen. Actualiteit en achtergrond: dat worden de twee speerpunten van de nieuwe formule, aldus de redactie vam Comixene. In nummer 43 wordt nog eenmaal een blik op het verleden van het blad geworpen door middel van een kort historisch overzicht. In nummer 51 (zelfde tijdschrift maar dan aan de achterkant en 180 graden gedraaid) staan diverse artikelen rondom de zestigste verjaardag van *Donald Duck*. Verder is er, naast veel nieuws, onder meer aandacht voor de Zwitserse tekenaar **Enrico Marini**, de verfilming van strips van **Ralf König**, het Duits/Zwitserse stripinformatieblad Strapazin en –in het kader van een serie over de pioniers van de strip– **Richard F. Outcault** (van onder andere *The Yellow Kid*). Een veelbelovende nieuwe start. (RS)
Info: Am Schützenplatz 12, 35039 Marburg, BRD.

Holland Animation Nieuwsbrief 94/4 en 5.
Hoofdmoot van nummer 4 is een interview met **John Croezen** die met cabaretier **Herman Finkers** een aantal animatiefilms maakte. De bekendste daarvan is zonder twijfel *Macbeth*. (TB)
Naast de laatste nieuwtjes op het gebied van de Nederlandse animatie, staan in nummer 5 van dit compacte blad onder andere een beschouwend artikel over Manga en een uitgebreide recensie van **Douglas Merrits** boek *Graphic design in televion*. (HW)
Info: Hoogt 4, 3512 GW Utrecht.

Holland SF 94/4.
Zo af en toe besteedt dit sf-magazine aandacht aan strips. Ditmaal weer 'Over strips gesproken', de recensierubriek van **Hans Pols** waarin hij recente strips met een sf-tintje bespreekt.
Info: Postbus 77, 4020 BB Maurik.

Hop! 62.
Wat later dan gepland viert het blad zijn twintigjarige bestaan. In dit jubileumnummer dus veel retrospectieven. Zo blikken de medewerkers van het eerste uur terug op hun carrière. Onder hen **Godard**, **Thierry Martens** en **Leloup**. Bij *Hop!* zijn ze dol op lijsten en die ontbreken ook in dit nummer niet: een uitgebreid register op alle nummers, een opsomming van nog beschikbare back issues, nieuwe uitgaven en veel weetjes. (TB)
Info: 56 Boulevard Lintilhac, 15000 Aurillac, Frankrijk.

La Lettre de Dargaud 18.
Anders dan men zou kunnen verwachten is dit tijdschrift niet uitsluitend gewijd aan de promotie van de eigen albums. Het bevat een aardige nieuwsrubriek en vaak lezenswaardige interviews. In dit nummer staat een serieuze studie naar de chronolo-

stripboekverkopers aan de Hamburgerbrug
stripwinkel
BLUNDER
Oudegracht 203 • 3511 NH Utrecht
Tel. & Fax: 030 / 311 461

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 34, 1095 XC AMSTERDAM
020-694 3562

gie van het leven van westernheld *Blueberry*. (TB)
Info: 6 rue Gager Gabillot, 75015 Paris, Frankrijk.

Revolution nr. 9: Comic! 5/6, 7 en 8.
Dit blad is de voortzetting van COMIC INFO, dat kortgeleden zelf weer een voortzetting van ICOM INFO was. Onderwerpen in nummer 5/6: Angoulème 94, Stripscholen, **Martin Pfaender** (tekenaar van de strip *Cyclobertrand*), *Fripounet et Marisette* (van **René Bonnet**) en nieuws en recensies. (AvO)
In nummer 7 van dit goed verzorgde stripinformatietijdschrift – dat zes keer per jaar verschijnt – wordt onder andere de vraag gesteld wat van een comic een bestseller maakt. Ook wordt Zebrastreifen, Duitslands op één na oudste stripblad, uitvoerig onder de aandacht gebracht.
Henk Kuijpers kan nummer 8 met tevredenheid lezen: de recensie van *De blauwe Venus* is meer dan positief. Verder een lang interview met inkleurder **Vittorio Leonardo**, een gesprek met de getalenteerde fantasy-tekenaarster **Claire Wendling** en een verslag van het tekenfilmfestival in Cardiff. (HW)
Info: Brahmsstrasse 7, 71696 Möglingen, BRD.

Sapristi 28.
Zeer lezenswaardig is het interview met de Franse Belg **Ptiluc** die geen blad voor de mond neemt. Ook aan te bevelen is het artikeltje *Le désir d'éditer* over kleine (Franse) uitgeverijen die in de schaduw van hun grote broers het hoofd boven water proberen te houden. Verder nog aardig wat korte strips, een aanvulling op de bibliografie van **Tardi** en veel info. (TB)
Info: BP 173, 76206 Dieppe Cedex, Frankrijk.

Serie Journalen 17.
Deense stripbladen besteden regelmatig aandacht aan de Nederlandse stripwereld. Zo ook in dit informatieve nummer: er staat een groot interview met **Eric Heuvel** in en uitgeverij Arboris wordt geïntroduceerd, omdat zij een Deens fonds is gestart. Verder is er een kijkje in Parijse stripwinkels en blijkt er een sfeerrapportage te zijn gemaakt van het bezoek van **Carl Barks** aan Denemarken, die vergelijkbaar is met die uit Stripschrift 273 over Barks' bezoek aan Nederland. Voorts wordt er aandacht besteed aan computerstrips en Amerikaanse en Deense undergroundstrips. (RS)
Info: Norrebrogade 55a, 2, 2200 Kopenhagen, Denemarken.

ZozoLala 76 en 77.
In nummer 76 aandacht voor **Inktvis Prutduktie**, **Al Davison** en **Gummbah**. Verder kruipt **Peter de Wit** op de divan bij **Jef Nieuwenhuis**. Lekker.
Nummer 77 bevat de oplossing van het Stryptogram (met een hoofdletter, ja!). Gloeiende, gloeiende... weer niks gewonnen. Verder een zeer diepgaande analyse van het album *Krijtlijn* van **Prado**, een vraaggesprek met **André Benn** en de rubriek Acacialaan met **Floris Oudshoorn** als lijdend voorwerp. (AvO)

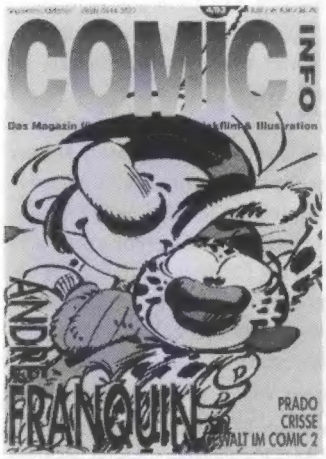

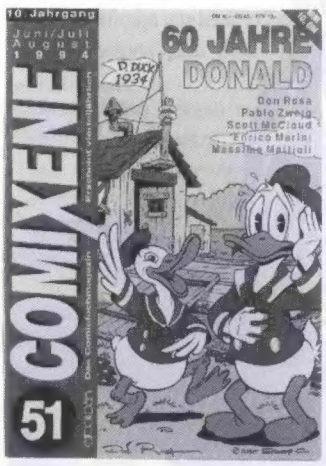

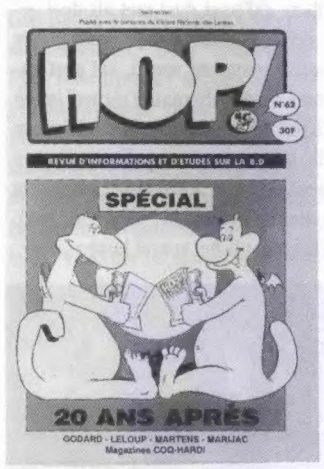

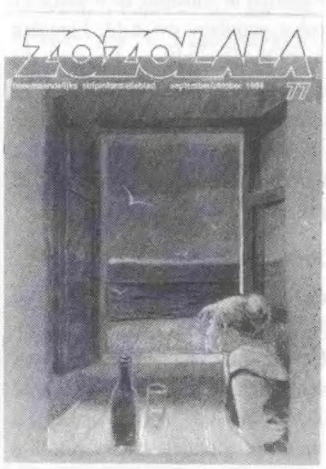

The Phantom getekend door Greg Lumsden.

The Phantom

Lee Falks creatie The Phantom is terug in comicland. Marvel heeft 'm! Nadat DC enige jaren terug tevergeefs tot tweemaal toe geprobeerd heeft om deze geest uit het verleden opnieuw leven in te blazen, is het nu de beurt aan Marvel. Toevallig start tegelijkertijd een Phantom-animatieserie op de Amerikaanse beeldbuis. Het succes van de comicserie ligt in handen van het Australische duo *Dave DeVries* en *Greg Lumsden*. Overigens is The Phantom in Australië zo'n beetje de meest populaire stripheld. Lumsden werkt in een minitieuze tekenstijl die doet denken aan *Paul Gulacy* en *Brian Bolland*. Of hij ook een goeie verteller is moet blijken uit de drie deeltjes die 48 pagina's tellen en $2.95 per stuk kosten.

X-Men-einde?

Gooi alles wat je weet over het X-Men-universum maar in een prullenbak, want Marvel zet er een punt achter. In december verschijnt X-Men: Alpha 1, wat een opstapje is voor een grootscheepse verhaallijn die in '95 de X-Men-titels zal beheersen. Professor Xavier wordt vermoord en zijn aartsvijand Magneto zal de formatie van de diverse mutantenteams op zich nemen. Let wel: dit gebeurt allemaal in het verleden, nog voor de creatie van het huidige X-Men-universum. Kan je het nog volgen? Anyway, in januari worden alle X-Men-familie-titels gestopt om plaats te maken voor gloednieuwe titels. We krijgen dan een compleet nieuwe lijn mutanten-comics. Hoe gaat dit eruit zien?

- X-Men wordt vervangen door Mutants;
- Uncanny X-Men wordt Uncanny Mutants, waarin Magneto en zijn lieftallige vrouw Rogue hun jonge zoon opvoeden;
- Wolverine wordt Weapon-X, een teamup van Logan en Jean Grey;
- X-Factor wordt Factor-X. Hierin verraadt Cyclops zijn vader Mr. Sinister;
- Excalibur wordt X-Posse. Gambit en zijn geliefde Liliana Cheney stelen de M'Kraan Krystal;
- Generation-X wordt New Mutants 101, waarin Colossus en zijn vrouw Kitty Pride ontdekken dat zijn verloren gewaande zus een slavin is;
- X-Men Unlimited wordt X-Man.

Maar wacht even. Als we dit als een alternatief verhaal beschouwen en alle nieuwe reeksen slechts tijdelijke miniseries zijn, dan is er niets aan de hand, want dan gaan ze gewoon weer met de reguliere reeksen door. Maar waarom doen ze dan zo ingewikkeld? Ach, weer een stunt van het 'House of Ideas' (Marvel dus) met als doel gebakken lucht te verkopen. Als je hier ook zo moe van wordt, het gaat immers om een alternatief verhaal in een fictief verhaal, dan is mijn advies om dit moment aan te grijpen om een punt achter je X-Men-verzameling te zetten. Tenzij je het echt leuk vind. Dan moet je het vooral kopen ...

Techno Comix' *Mr. Hero: The Newmatic Man*.

Failliet

Jim Shooters Defiant legt het loodje. Als voornaamste reden voor het mislukken van de uitgeverij wordt aangedragen dat op het moment dat de uitgeverij haar uitgaven lanceerde de markt instortte door het verdwijnen van massa's speculanten. Ten tweede verloor Defiant meer dan $300.000 van het 2 miljoen dollar tellende startkapitaal aan een rechtszaak met Marvel. De derde reden betreft een ongelukkige relatie met de financiers, The River Group, die hun Defiant-cardlicentie niet in klinkende munt wisten om te zetten.

Na de excessieve groei van de comicmarkt in '93 is het nu de vraag hoeveel klappen er nog zullen vallen onder de overige winkeliers, distributeurs en uitgeverijen.

Toch zijn er nog steeds investeerders die denken een flinke cent te kunnen verdienen aan strips. Met veel bombarie promoot Techno Comix zijn nieuwe reeksen. De uitgeverij is onderdeel van Big Entertainment, de firma die in de V.S. het Sci-Fi Channel opzette. Voor de strips trokken ze een aantal ideeënmensen aan, waaronder *Leonard Nimoy* (Mr. Spock uit Star Trek), *Neil Gaiman*, *Mickey Spillane* en *Gene Roddenberry* (Star Trek) en vervolgens gaven ze hun concepten aan een aantal broodschrijvers om er maandelijkse reeksen van te brouwen. Techno is van plan voor de zomer van '95 acht nieuwe reeksen op de markt te brengen. De eerste drie rollen in november/december van de persen. Primortals – bedacht door Nimoy – zal worden gemaakt door *Kate Worley*, *Scott Eaton* en *Mike Barreiro*. *Gaimans* Mr. Hero: The Newmatic Man zal worden geschreven en getekend door *James Vance* (Kings in Disguise), *Ted Slampyak* en *Bob McLeod*. *D.C. Fontana* en *Lawrence Watts-Evans* werken *Gene Roddenberry's* Lost Universe uit. *Mickey Spillane's* Mike Danger zal eerst als weekstrip uitgeprobeerd worden alvorens het begin '95 als comic wordt uitgebracht. *Max Allan Collins*, *Keith Giffen* en *Mike Barreiro* verwezenlijken de avonturen van deze hardboiled detective.

Roger Corman, filmproducent en regisseur, begeeft zich ook op het wankele pad van het comicsuitgeven. Zijn firma – Cosmic Comics – zal strips gaan produceren die nauw verbonden zijn met Cormans films. Op het programma staan voorlopig Death Race 2020 en *Bram Stokers* Burial of the

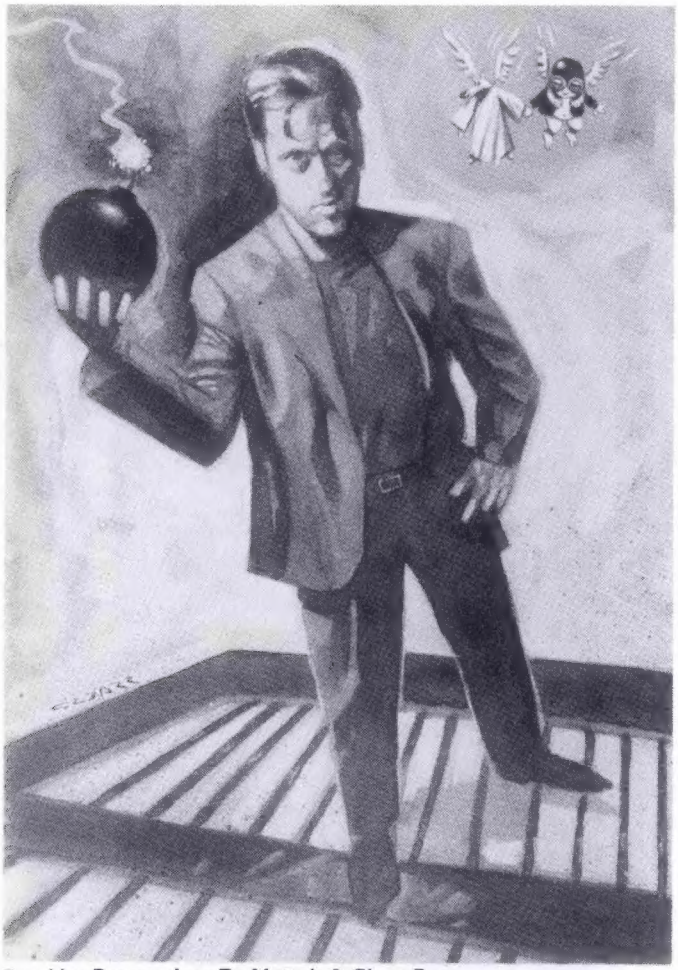

Brooklyn Dreams door De Matteis & Glenn Barr.

Rats. Deze strips zullen gelijktijdig uitkomen met de filmrelease van Burial of the Rats en de videouitgave van Death Race 2000 in april '95. Bovendien staan The Little Shop of Horrors en Wasp Woman ook op de nominatie om verstript te worden.

Paradox Press

Hoe meer independents het loodje leggen, des te brutaler worden de gevestigde uitgeverijen. Piranha was geen succes, dus probeert DC het nu met Paradox Press. Globaal worden de bakens niet echt verzet. Men richt zich wederom op de oudere, breder ontwikkelde stripliefhebbers. Ze mikken ook op de gemiddelde boekenwinkelbezoeker. Vandaar dat de ontwerpkeuze is afgestemd op wat goed loopt in die zaken. Zo zal er een serie misdaadpaperbacks verschijnen waarvoor men onder anderen filmscenaristen *Amos Poe* en *Joel Rose* heeft aangetrokken. Andere auteurs zijn *Neal Barrett*, *Tom De Haven* en *Jerome Charyn*. De driedelige verhalen zullen op een klein formaat verschijnen en 96 pagina's zwart/wit per deel tellen. Prijs: $4.95. Tekenaars zijn onder anderen *Tayyar Ozkan* (Heavy Metal), *Robin Smith* (Bogeyman) en *Joe Staton*.

Ten tweede heeft men een serie Factoid Books die 224 pagina's tellen op albumformaat. Deze tweemaandelijks verschijnende albums zijn een gemoderniseerde versie van *Ripleys* Believe it Or Not met onderwerpen als: samenzweringen, urban legends, de dood, weirdo's enzovoort. Veelal is één auteur verantwoordelijk voor de tekst. Voor het tekenwerk heeft men een wagonlading tekenaars gevraagd variërend van *Art Adams* tot *Mike Zeck*. Prijs per deel: $12.95, zwart/wit.

De laatste tak van Paradox Press bestaat uit fictiestrips, gebaseerd op de realiteit. Kortom; het soort slice-of-life-avonturen à la *Harvey Pekars* American Splendor of *Art Spiegelmans* werk.

Howard Cruse' Stuck Rubberbaby over een onzekere homo in de roerige zestiger jaren, *J.M. de Matteis*' Brooklyn Dreams over opgroeien in de Midwood-wijk van Brooklyn en *John Figeroa*'s The Project over een woningcomplex doen nog het meest denken aan de voormalige Piranha Press-projecten. De illustraties zijn onder anderen van *Glenn Barr* en *Kirk Etienne*. Prijs per deel: $4.95. Eens kijken of dit door architect Andrew Helfer ontworpen programma een lang en succesvol leven beschoren is.

Coming comics

Wat is nog meer de moeite waard? Een greep uit het aanbod:

- Eindelijk na vijf jaar is XXX (spreek uit: Triple X) van *The Pander Brothers* (zie interview Stripschrift 235) af. In 2033 wordt de wereld gedomineerd door reusachtige conglomeraties van bedrijven. Aan het hoofd staat de megalomane Thexoll. Een revolte dreigt. In het middelpunt staat Hans, held tegen wil en dank. Zijn afkomst maakt het onmogelijk om geruisloos van het toneel te verdwijnen. Hoe dit afloopt is te lezen in 7 delen van 48 pagina's elk. Zwart/wit à $3.95;
- *Pat McEown*, bekend van Grendel: War Child, schrijft en tekent het driedelige vervolg daarop, Grendel Tales: Homecoming. $2.95 per deel;
- *Mark Schultz* komt eindelijk met een nieuw deel van Xenozoic Tales. In deel 13 van deze op oude leest geschoeide strip staan nieuwe avonturen in de stijl van *Hal Foster*, *Alex Raymond*, *Wallace Wood* en *Al Williamson*;
- *Frank Miller*, samen met *John Byrne* de meest actieve Legend-auteur, levert een nieuw Sin City-epos: The Big Fat Kill. Vijf delen à $2.95;
- Belangrijk wapenfeit voor DC. *Doug Moench* en *Kelley Jones* leveren deel 2 van de Batman/Dracula-trilogie Bloodstorm. Maar wat de fan nog meer deugd zal doen is de aankondiging dat Jones de vaste tekenaar wordt van de maandelijkse Batman-comic! Bloodstorm telt 96 pagina's, heeft een hardcover en kost $24.95;

Kelley Jones' *Batman*.

- *Peter Milligan* maakte eerder naam met Skin en samen met *Duncan Fegredo* viel hij op met de Vertigo-miniserie The Enigma. Ditmaal schokken ze met Face, een 64 pagina's tellende comic over plastische chirurgie, waarin een waanzinnige kunstenaar denkt dat het menselijke gezicht het ultieme canvas is! $4.95;

The Face.

- *Neil Gaiman* goochelt ook nog een verhaaltje voor Image uit zijn hoge hoed. Een miniserie, getekend door *Greg Capullo*, met in de hoofdrol Angela, het engeltje uit Spawn. Voorzien van flinke tits en dito ass. $2.25 per deel;

Millers *The Big Fat Kill*.

- *Joe Quesada* heeft lef. In deze barre tijden richt hij een uitgeverij –Event Comics– op, om zijn nieuwe strip Ash te lanceren. $2.50 per deel. Andere series volgen ...

(advertentie)

Te koop aangeboden:

6 volledige jaargangen van het weekblad Sjors van de Rebellenclub; vanaf sept. '54-'61, m.i.v. april '59 in kleur. De Sjorsen zijn deels ingebonden, maar niet bijgesneden.
Tel. (+31) 020-6385820.

HEY
H. Kurtzman
BLEH! ALWEER EEN PAGINA HEY LOOK! IK WIL WEL EENS EEN KEER EEN AVONTUREN STRIP DOEN!
ALLEREERST HEBBEN WE EEN MAGISCH WOORD NODIG WAARMEE WE IN BOVENNATUURLIJKE MISDAADBESTRIJDERS VERANDEREN!
IK WEET 'T AL!
HEY LOOK!
PIFT
PAFFT
MET HET MAGISCHE WOORD HEY LOOK! VERANDEREN WIJ IN HEY EN LOOK... CRIME AVENGERS! KOM! WE ZOEKEN HET ONRECHT OP EN NEMEN ONZE WRAAK!
LOOK
ONDER ONS LIGT DE STAD! ALLES IS ZOALS HET HOORT IN EEN AVONTUREN STRIP!
@★XX!
EERST LATEN WE WAT KOGELS VAN ONZE BORST AFKETSEN!
PTOO
LOOK
HEY
BLAM
DAN WAT ONNODIG SADISTISCH GEWELD!
@★XX!
KLOP!
EN UITEINDELIJK: WAPENTUIG! MISDAAD WORDT GESTRAFT!
UGH! BLOED! BLOED! BLOED! MOET JE TOCH EENS ZIEN! OVERAL BLOED! IK WIL TERUG NAAR HEY LOOK!
HAHA! ER GAAT NIETS BOVEN BLOEDEERLIJKE KOMISCHE HUMOR! GEEN BLOED! NIEMAND GAAT DOOD! JE HOEFT NIETS OP TE RUIMEN! NIETS!
KRUNCH
einde

OORSPRONKELIJK GEPUBLICEERD IN PORTFOLIO 10 BY KURTZMAN. '66 • VERTALING GER APELDOORN